

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Дипломна робота магістра

на тему: Державне управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки

Виконав: студент групи ПУ22–1зм
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Ткачов А.Б.

Керівник к.держ.упр., доцент Шевченко Н.І.

Рецензент Начальник Управління Державного агентства меліорації та рибного господарства у Дніпропетровській області В.І.Волков

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Ткачов А.Б. **Державне управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки**

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні теоретико-методологічних основ та практичних аспектів державного регулювання у галузі природокористування, охорони навколишнього середовища та пошуку шляхів їх поліпшення для забезпечення екологічної безпеки.

У роботі розкрито сутність та структурні компоненти державної політики у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища, взаємозв'язок між основними термінами і поняттями. Узагальнено правові принципи природоохоронної діяльності, виходячи із законодавчого підходу та тлумачення науковців із даної проблеми. Означено функції природоохоронного управління. Дано характеристику механізмів державного управління у сфері охорони навколишнього середовища із виділенням інституційного, організаційного, економічного, інформаційного механізмів.

Оцінка ефективності використання важелів державного регулювання природоохоронної діяльності дозволила виділити екологічний, соціальний та економічний ефекти та сформулювати проблеми, які має Україна у зазначеній сфері та її вплив на екологічну систему держави.

Вивчення досвіду країн Європи в сфері «зеленої економіки» дозволило сформулювати напрямки імплементації зарубіжного досвіду в законодавство України. А вивчення проблем та можливостей – визначити напрями вдосконалення регулювання природоохоронної діяльності в умовах євроінтеграції України.

Ключові слова: державне регулювання, природні ресурси, екологічна політика, Стратегія сталого розвитку, охорона довкілля, природоохоронні заходи, зарубіжний досвід

SUMMARY

Tkachov A. **Public administration in the field of natural resources management, environmental protection and environmental safety**

Thesis for a master's degree in 281 «Public Administration». University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The purpose of the thesis is to study the theoretical and methodological foundations and practical aspects of state regulation in the field of nature management, environmental protection and finding ways to improve them to ensure environmental safety.

The work reveals the essence and structural components of state policy in the field of nature management, environmental protection, the relationship between the main terms and concepts. The legal principles of environmental protection activities are summarized, based on the legislative approach and the interpretation of scientists on this problem. The functions of environmental protection management are defined. The characteristics of state management mechanisms in the field of environmental

protection are given, with the allocation of institutional, organizational, economic, and informational mechanisms.

The evaluation of the effectiveness of the use of the levers of state regulation of nature protection activities made it possible to identify ecological, social and economic effects and to form the problems that Ukraine has in the specified area and its impact on the ecological system of the state.

The study of the experience of European countries in the field of "green economy" made it possible to form directions for the implementation of foreign experience in the legislation of Ukraine. And the study of problems and opportunities - to determine directions for improving the regulation of nature protection activities in the conditions of the European integration of Ukraine.

Keywords: state regulation, natural resources, environmental policy, Sustainable Development Strategy, environmental protection, environmental protection measures, foreign experience

Список публікацій здобувача

1. Ткачов А.Б., Шевченко Н.І. Правові аспекти державного управління природоохоронної діяльності України. VI Міжнародна науково-практична конференція «The aspects of contemporary scientific research that encompass both theoretical and practical components» (Січень 10-12, 2024) Венеція, Італія, International Scientific Unity. 2024. с.327-330 – URL: <http://www.isu-conference.com>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1 Сутність та структурні компоненти державної політики у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища	8
1.2 Правові принципи природоохоронної діяльності	15
1.3 Державне управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	31
2.1. Інституційно-правові механізми та функціональні аспекти забезпечення формування і здійснення сучасної екологічної політики України	31
2.2. Оцінка ефективності використання важелів державного регулювання природоохоронної діяльності	44
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	59
3.1 Досвід державного регулювання галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища в країнах Європейського союзу	59
3.2 Напрями вдосконалення регулювання природоохоронної діяльності в умовах євроінтеграції України	69
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ- Верховна рада України

ВДЕ- відновлювальні джерела енергії

ВРУ – Верховна Рада України

ЄС – Європейський Союз

ЗАЕС – Запорізька атомне електростанція

ОМВ – органи місцевого самоврядування;

ООН – Організація об'єднаних націй

KSE - Kyiv School of Economics - Київська школа економіки

НПС - навколишнє природне середовище

РВПЗ - реєстр викидів та перенесення забруднювачів

ВСТУП

Актуальність теми дослідження Навколишнє середовище та природні ресурси представляють собою основу для подальшого соціально-економічного розвитку держави та її окремих регіонів, гарантію життєдіяльності теперішнього та майбутнього поколінь.

На даний час особливого значення та актуальності набувають проблеми взаємозв'язку людини та навколишнього середовища, оскільки це є загальнонаціональним пріоритетом, який спрямований на гармонізацію відносин суспільства й навколишнього середовища. Дана проблема також набула значного соціально-економічного та політичного значення як в межах окремих країн, так і в глобальному й міжнародному масштабах.

Вирішення проблем екологічної сфери входить в повноваження вищих державних пріоритетів. Для їх подолання необхідна єдина державна політика, де немає місця несистемним рішенням та некомпетентним діям. Державне управління в галузі екології є частиною соціального управління та розглядається як одна з державних функцій.

Проблемним питанням державного управління в екологічній сфері, його нормативно-правовим аспектам забезпечення присвячено праці вітчизняних вчених, зокрема, В. Андрейцева, В. Бередіхтіна, А. Гетьман, О. Заржицького, А. Качинського, М. Краєвої, М. Шульги, Г. Хміль та інших.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні теоретикометодологічних основ та практичних аспектів державного регулювання у галузі природокористування, охорони навколишнього середовища та пошуку шляхів їх поліпшення для забезпечення екологічної безпеки.

Завдання дослідження сформульовані у відповідності до мети дослідження:

- розкрити сутність та структурні компоненти державної політики у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища;

- узагальнити правові принципи природоохоронної діяльності;
- дати характеристику державному управлінню у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки;
- проаналізувати інституційно-правові механізми та функціональні аспекти забезпечення формування і здійснення сучасної екологічної політики України;
- оцінити ефективності використання важелів державного регулювання природоохоронної діяльності;
- вивчити досвід державного регулювання галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища в країнах Європейського союзу та можливості його імплементації в українське законодавство;
- означити напрями вдосконалення регулювання природоохоронної діяльності в умовах євроінтеграції України.

Предметом дослідження дипломної роботи є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти державного управління в галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та шляхи їх вдосконалення.

Об'єкт дослідження – система державного регулювання охорони навколишнього природного середовища.

Методи дослідження. У науковому дослідженні застосовано загальнонаукові методи, такі як методи аналізу та синтезу, індукції і дедукції, узагальнення. Метод аналізу та синтезу дозволив розглянути сутність понять природокористування, природоохоронна діяльність, екологічна безпека і їх економічний зміст, всебічно розглянути їх задачі. Методи індукції та дедукції використані задля розгляду принципів створення і функціонування охорони навколишнього середовища й виокремлення пріоритетних напрямків управління ним у сучасному бізнесі. Метод узагальнення дав змогу окреслити сучасні шляхи удосконалення державного управління “в галузі

природокористування з метою підвищення його віддачі для економіки країни.

Практичне значення отриманих результатів – Матеріали дипломної роботи магістра можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисципліни «Державне регулювання економіки» та «Екологічне право» в частині теоретичних аспектів теми, а також використані у практичній діяльності Управління Державного агентства меліорації та рибного господарства у Дніпропетровській області в частині аналізу та пропозицій.

Апробація матеріалів дипломної роботи. Правові аспекти державного управління природоохоронної діяльності України. VI Міжнародна науково-практична конференція «The aspects of contemporary scientific research that encompass both theoretical and practical components» (Січень 10-12, 2024) Венеція, Італія, International Scientific Unity. 2024. с.327-330

Структура та обсяг дипломної роботи Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (сім підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 80 сторінок. Список використаних джерел містить 90 найменувань, у тому числі 8 іноземною мовою. У роботі вміщено 13 рисунків та 3 таблиці. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений на 7 сторінках додатків

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Сутність та структурні компоненти державної політики у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища

Сучасне суспільство добре усвідомило надзвичайну важливість охорони навколишнього середовища, яка здійснюється на різних рівнях та із залученням численних механізмів. Регулювання впливу виробничо–господарської діяльності людей на довкілля неможливе без здійснення процесу управління природоохоронною, яке виділилось із загальної структури управління.

Довкілля (навколишнє середовище) – середовище, в якому функціонує організація, охоплюючи атмосферне повітря, водні об’єкти, земельні ділянки, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також взаємозв’язки між ними (ДСТУ ISO 14001:2015) [21] Зазначений стандарт розглядає вплив на довкілля як будь–яку зміну у довкіллі, сприятливу чи несприятливу, яку цілком або частково спричинено екологічними аспектами організації. При цьому екологічний аспект організації – елемент діяльності організації або її продукції чи послуг, який має або може мати значний вплив на довкілля.

Звичайно охорона навколишнього середовища (environmental protection / control / conservation) розглядається як сукупність видів охорони соціально–економічного і природного середовища, які включають всі їхні форми, що оточують людину. До них входить комплекс міжнародних, державних, регіональних і локальних (місцевих) адміністративно–господарських, технологічних, політичних, юридичних і суспільних заходів, спрямованих на

забезпечення соціально–економічного, культурно–історичного, фізичного, хімічного і біологічного комфорту, які необхідні для збереження здоров'я людини[13].

Синонімом терміну «охорона навколишнього середовища» є «охорона природи». На 1–й Європейській робочій конференції по природоохоронній просвіті (Швейцарія, 1971 р.) при обговоренні питань термінології було визнано, що ці два поняття – синоніми.

У широкому розумінні «охорона навколишнього середовища» і «охорона природи» передбачають працю людей та їх дії у сфері охорони довкілля, тому такий підхід є виправданим. Разом з тим в останній час ці терміни часто підміняються іншими: «екологічна діяльність», «природоохоронна діяльність».

У теперішній час існує багато визначень терміну «природоохоронна діяльність», які одночасно з розвитком суспільства і змін у природному середовищі еволюціонують, змінюються і доповнюються. В.А. Зуєв визначає, що природоохоронною є будь–яка діяльність, що направлена на збереження якості навколишнього середовища на рівні, який забезпечує сталість біосфери [27, с 52]. Враховуючи це, природоохоронною є діяльність, що здійснюється як у великих масштабах, в межах держави та регіонів щодо збереження та відновлення територій незайманої природи, біорізноманіття, підвищення екологічної свідомості та екологічного виховання населення і ін., так і діяльність, яка проводиться локально, у промислових організаціях щодо зменшення утворення та емісії у довкілля забруднюючих речовин, а також раціонального використання енергетичних та матеріальних ресурсів. Така діяльність пов'язується з водо– і енергозбереженням, утворенням відходів населенням у побуті, збереженням природного середовища урбанізованих територій та багатьох інших проявів щодо позитивного відношення людини до природи.

Тобто, узагальному контексті природоохоронну діяльність можливо представити як дії державних і недержавних органів, юридичних і фізичних осіб, що направлені на гармонійне єднання навколишнього середовища,

суспільства та стійкого розвитку, ефективне використання і відновлення природних ресурсів, попередження зміни клімату, збереження біорізноманіття та якісного середовища існування людини.

Природоохоронна діяльність держави – це сукупність усіх заходів держави, спрямованих на збереження, відновлення і поліпшення сприятливих природних умов, забезпечення раціонального природокористування та запобігання екологічній небезпеці [23].

Згідно з Постановою КМУ від 17 вересня 1996 р. N 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (з урахуванням змін, внесених у період з 2001 по 2023 рр.) природоохоронна діяльність в Україні проводиться за такими напрямками:

- охорона і раціональне використання водних ресурсів;
- охорона атмосферного повітря;
- охорона і раціональне використання земель;
- охорона і раціональне використання мінеральних ресурсів;
- охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів;
- охорона і раціональне використання ресурсів тваринного світу;
- збереження природно–заповідного фонду;
- раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів;
- ядерна і радіаційна безпека;
- наука, інформація і освіта, підготовка кадрів, оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінка, організація праці, забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій природоохоронного спрямування, впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Сучасні екологічні проблеми породжені певною мірою відставанням економічної думки. Поза розглядом залишалися й наслідки економічної діяльності у вигляді забруднень і деградації навколишнього середовища та ресурсів.

Усі екологічні проблеми можна поділити на дві групи. Перша об'єднує проблеми, викликані природним ходом змін умов життя – клімату, ґрунтів, водного режиму та інших природних явищ. Другу групу проблем складають наслідки, що виникають в природі в результаті господарської діяльності людини – нераціонального використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища. Отже, деградація навколишнього середовища – негативна екстерналія економічної діяльності. Друга група проблем є особливо актуальною, розв'язання їх – предмет державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

З погляду на роль і місце природних ресурсів і природного середовища у розвитку економіки розрізняють два типи економічного розвитку: техногенний і сталий.

Характерними рисами техногенного типу економічного розвитку є виснажувальне використання невідновлюваних видів природних ресурсів (передовсім корисних копалин) і надмірна експлуатація відновлюваних ресурсів (ґрунту, лісів і т. п.) з швидкістю, що перевищує можливості їх відтворення та відновлення.

Стратегія сталого типу економічного розвитку забезпечує задоволення не тільки потреб сьогодення, але й не ставить під загрозу здатність задовольняти потреби майбутніх поколінь. Прихильники сталого розвитку підкреслюють незворотний характер шкоди навколишньому середовищу, заподіяної в результаті нераціонального використання природних ресурсів. Нині в Україні відбувається трансформація економічної стратегії в напрямку становлення сталого типу економічного розвитку.

В сучасній теорії і практиці державного управління існує багато наукових дефініцій поняття «екологічна політика». Розглянемо наукові і нормативні визначення для повного розуміння означеної категорії. Український дослідник О. Калашник визначає екологічну політику як організаційну та регулятивно-контрольну діяльність суспільства і держави, спрямовану на охорону, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів, оздоровлення

довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та охорони природи, забезпечення норм екологічної безпеки [29]. З іншого боку, Г. В. Анісімова вважає, що державна екологічна політика – це, насамперед, «система законодавчо визначених цілей та заходів органів державної влади на всіх рівнях та в усіх сферах суспільного життя щодо забезпечення раціонального екологічно безпечного господарювання, високоефективного збалансованого природокористування, створення сприятливих умов для забезпечення здоров'я людини, збереження й відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу країни» [4, с.17].

На думку О.Є. Волков, екологічну політику можна подати як систему цілей і дій органів державної влади та управління, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки держави і задоволення екологічних потреб населення [15, с.58]

На думку, колектива українських авторів О. І.Бондар, Т. П.Галушкіна, П.Я.Унгурян «екологічна політика – це сукупність принципів, викладених у зобов'язаннях, у яких найвище керівництво висловлює наміри організації щодо підтримування та підвищування екологічної дієвості. Отже, екологічна політика описує в загальному вигляді основні цілі та напрямки діяльності організації в галузі охорони довкілля» [9, с. 35]. Вони також вважають, що екологічна політика дає змогу організації встановити свої екологічні цілі, застосувати дії для досягнення запланованих результатів у системі екологічного управління та забезпечення постійного поліпшування [35]

В українському законодавстві державна екологічна політика визначається як «система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, що вживаються державою для управління екологічною ситуацією, забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території України та забезпечення гармонійного, динамічно збалансованого розвитку економіки, суспільства, природи» [13], а в прийнятому Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до

2030 року» метою екологічної політики є досягнення задовільного стану навколишнього середовища шляхом впровадження екосистемного підходу в усі напрями соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на безпечне навколишнє середовище, впровадження збалансованого природокористування, збереження і відтворення природних екосистем [53].

Таким чином, узагальнюючи вищеперераховані пояснення цієї форми політики, ми можемо визначити, що державна екологічна політика - це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічну політику також можуть мати окремі підприємства чи організації.

Екологічна безпека – це відносно нова і досі дещо спірна концепція, яка може бути визначена як перетин міркувань екологічної та національної безпеки на рівні національної політики. Її становлення є важливим етапом в еволюції систем національної, регіональної (інтеграційної) та міжнародної політики. Тому не дивно, що у концепції екологічної безпеки досить мінливий інституційний контекст, в якому формується ця потенційна політична програма, що ускладнює як розробку, так і проведення відповідної політики в цілому. Існують різні підходи до розкриття змісту поняття «екологічна безпека». Відправною точкою в процесі його тлумачення виступає міжгалузеве поняття «безпека»: як зазначав D.A. Baldwin, «економічна безпека, екологічна безпека, безпека особистості, соціальна безпека і військова безпека є різними формами безпеки, а не принципово різними концепціями» [84].

М.І. Малишко, досліджуючи проблему екологічної безпеки, розглядає її як систему заходів, спрямованих на захист життєво необхідних інтересів людини від несприятливого впливу навколишнього природного середовища, слушно вказуючи при цьому, що екологічна безпека є центральним питанням екології людини, оскільки безпосереднім об'єктом охорони є людина, її економічні інтереси, екофонд [39, с. 331–335].

На думку В. А.Андропова, О. І.Крюкова, В. Г.Ковальчук, С. М. Домбровської екологічна безпека як юридична категорія – це складова національної і транснаціональної безпеки, тобто такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечується регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства і держави, яка потребує чіткої конституціоналізації в чинному законодавстві [1, с. 38].

Фактори, що створюють загрозу екологічній безпеці людства, окремим регіонам та країнам, сьогодні настільки очевидні, що збереження та відтворення середовища існування людини перетворюється у завдання першочергової необхідності. Глобальний масштаб викликів екологічній безпеці зумовив ключову роль в їх розв'язанні ряду міжнародних організацій.. Генеральний Секретар ООН А. Гутерреш серпні 2019 р. на саміті G7 навів наукові висновки, надані Міжурядовою групою ООН з питань зміни клімату, відповідно до яких першочерговим завданням є стримати підвищення температури до 1,5 градусів за Цельсієм до кінця століття, досягти нульового рівня викидів CO₂ до 2050 р. та скоротити викиди парникових газів на 45% до 2030 р. [13]. Щоб реалізувати зазначені пріоритети, потрібна політична воля, тож міжнародна спільнота має об'єднати свої зусилля та вжити необхідних заходів задля виживання людства.

Екологічна безпека є одним з ключових підвидів (напрямів) національної безпеки будь-якої держави. Її відносна автономність у складі національної безпеки не тільки не виключає, але й вимагає взаємодії з іншими підвидами національної безпеки (воєнної, економічної, енергетичної, продовольчої, та ін.), що зумовлено сучасними викликами і загрозами безпеки.

Напрями екологічної безпеки надано на рис.1.1.

Рис.1.1 Основні напрямки сучасної екологічної безпеки

Джерело: складено автором

Глобальний масштаб викликів екологічній безпеці зумовив ключову роль в їх розв'язанні інтеграційних об'єднань і міжнародних організацій, які здатні консолідувати зусилля багатьох держав, зокрема шляхом розробки міжнародно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. Попри прийняття протягом останніх десятиліть значного масиву міжнародних актів в сфері екологічної безпеки, у міжнародному праві існує велика кількість прогалин, що стосуються питань екологічної безпеки, особливо щодо притягнення до відповідальності за заподіяну довкіллю шкоду.

1.2 Правові принципи природоохоронної діяльності

Передумовою охорони навколишнього природного середовища є принципи природоохоронної діяльності, які є правовою основою, вихідним пунктом всієї екологічної безпеки.

Ознаки принципів природоохоронної діяльності визначають основні напрями розвитку екологічної політики держави, виступаючи як керівні ідеї для законодавця у сфері охорони навколишнього природного середовища. Вони є «сполучною ланкою» між основним закономірностями розвитку і функціонування суспільства та природоохоронною системою, завдяки яким здійснюється процес адаптації законодавства до реальної ситуації у сфері

екологічної безпеки.

Необхідно зазначити, що природоохоронна діяльність націлена на запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку нашої держави з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних ресурсів. Для досягнення таких цілей існує система нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища шляхом закріплення правових основ (принципів) здійснення державної екологічної політики України. Так, у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.» визначено, що реалізація засад державної екологічної політики здійснюється за принципами: відкритості, підзвітності, гласності органів державної влади; участі громадськості у формуванні державної політики; дотримання екологічних прав громадян; заохочення до ведення екологічно відповідального бізнесу та екологічно свідомої поведінки громадян; запобігання екологічній шкоді; міжнародної співпраці та євроінтеграції [53].

Екологічне управління базується на принципах, які відповідають цілям управління, визначають зв'язки та відношення, що мають місце в процесі управління. Вони є основою для побудови органів управління, розподілу компетенцій, задач, що стосуються діяльності органів управління.

Принципи управління природоохоронною діяльністю формулюються на базі екологічних закономірностей взаємозв'язку суспільства з навколишнім середовищем та актуалізуються відповідно процесів, що проходять при цьому.

Основні принципи управління природоохоронною діяльністю мають правову основу та відображаються у відповідних нормативних документах. З точки зору правових аспектів виділені такі основні принципи управління у галузі охорони навколишнього середовища [31]:

– забезпечення законності при здійсненні управління у даній сфері;

- поєднання комплексного та диференційованого підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища;
- поєднання державного управління із самоврядним і громадським управлінням у даній сфері;
- впровадження басейнового управління;
- програмноцільове забезпечення розробки та реалізації заходів у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів.

Принцип законності при здійсненні державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища означає, що органи управління в даній сфері, їх посадові особи в процесі своєї діяльності мають керуватися приписами законодавства, що визначають їх повноваження, порядок прийняття відповідних управлінських рішень, а також надання управлінських послуг екологічного характеру. Органи державного управління повинні додержуватись екологічних вимог щодо заходів, які вони мають розробляти з метою забезпечення охорони довкілля, екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів.

Принцип поєднання комплексного та диференційованого підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища. Взаємозалежність природних ресурсів, нерозривність зв'язків у природних процесах потребує проведення в даній сфері єдиної науково-технічної політики, координації зусиль усіх органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій і громадян у розробці та здійсненні заходів щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Комплексність передбачає всебічне врахування екологічних, економічних, технічних, соціальних та ін. чинників, що можуть вплинути на ефективність природоохоронних заходів. Принцип поєднання державного управління із самоврядним і громадським управлінням у галузі охорони навколишнього природного середовища. Вирішення екологічних проблем потребує узгоджених дій з боку органів державного управління й органів місцевого самоврядування.

За таких обставин створюється правовий механізм взаємодії органів державного управління й органів місцевого самоврядування та органів громадського управління при прийнятті на територіальному рівні рішень з певних питань охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки.

Принцип басейнового управління. У Водному кодексі України зазначено, що державне управління у галузі використання й охорони вод та відновлення природних ресурсів здійснюється за басейновим принципом. Його запровадження викликано екологічним і економічним значенням річкових басейнів, які можуть охоплювати територію декількох адміністративно-територіальних одиниць. У межах річкових басейнів замикається кругообіг речовин, розповсюджуються та акумулюються забруднюючі речовини, здійснюється розміщення об'єктів виробництва. Басейнове управління створює умови для управління річковим басейном як єдиним цілим, а також для збалансованості використання, охорони і відтворення водних ресурсів, запобігання порушенню умов формування водного стоку, прояву шкідливої дії вод.

Принцип програмно-цільового забезпечення розробки та реалізації заходів у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів. Цей принцип є ключовим у даній сфері державного управління, дозволяє пов'язати цілі та завдання охорони довкілля на перспективний період із спрямованими на їх виконання конкретними заходами організаційного, технічного, наукового й іншого характеру, ресурсним (фінансовим, матеріально-технічним) забезпеченням цих заходів, а також із відповідальними за їх розробку та реалізацію органами.

Програмно-цільовий принцип реалізується шляхом підготовки державних екологічних програм, розділів з питань екологічної безпеки, охорони довкілля у складі державних програм економічного та соціального розвитку держави та в інших програмних документах. Крім того, з правової точки зору важливим є принцип взаємної відповідальності держави та громадян за збереження

навколишнього середовища. Завдання держави полягає у забезпеченні якісного стану довкілля для усіх та кожного громадянина окремо, а громадян – у добровільному та свідомому додержанні норм охорони його складових. Зазначені принципи розроблені на основі екологічних закономірностей, що є базовими для гармонізації системи «природа – суспільство».

Такі закономірності знайшли своє вираження у принципах охорони довкілля та екологічно безпечної діяльності людини, які передбачають: пріоритетність вимог екологічної безпеки в усіх сферах життя суспільства; гарантування екологічно безпечного для здоров'я людини довкілля; наукове обґрунтування природоохоронних заходів; узгодження економічних, екологічних та соціальних факторів розвитку суспільства, стале споживання природних ресурсів; забезпечення екологізації суспільного виробництва та широке впровадження новітніх технологій; відтворення природних ресурсів; комплексне вирішення питань охорони довкілля; прогнозування погіршення якості компонентів навколишнього середовища та ін.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» основними принципами охорони навколишнього природного середовища є:

а) пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності;

б) гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;

в) запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

г) екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;

г) збереження просторової та видової різноманітності і цілісності

природних об'єктів і комплексів;

д) науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних і соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;

е) обов'язковість оцінки впливу на довкілля;

є) гласність і демократизм під час ухвалення рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування в населення екологічного світогляду;

ж) науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище; з) безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;

и) компенсація шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

і) вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної зміненості територій, сукупної дії чинників, що негативно впливають на екологічну обстановку;

ї) поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;

й) вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва;

к) встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, рентної плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України [56].

Отже, принципи міжнародного права є основним джерелом, із якого розвиваються інші галузі міжнародного права. Ураховуючи зазначене, можна припустити, що основні принципи міжнародного права, які закріплені в

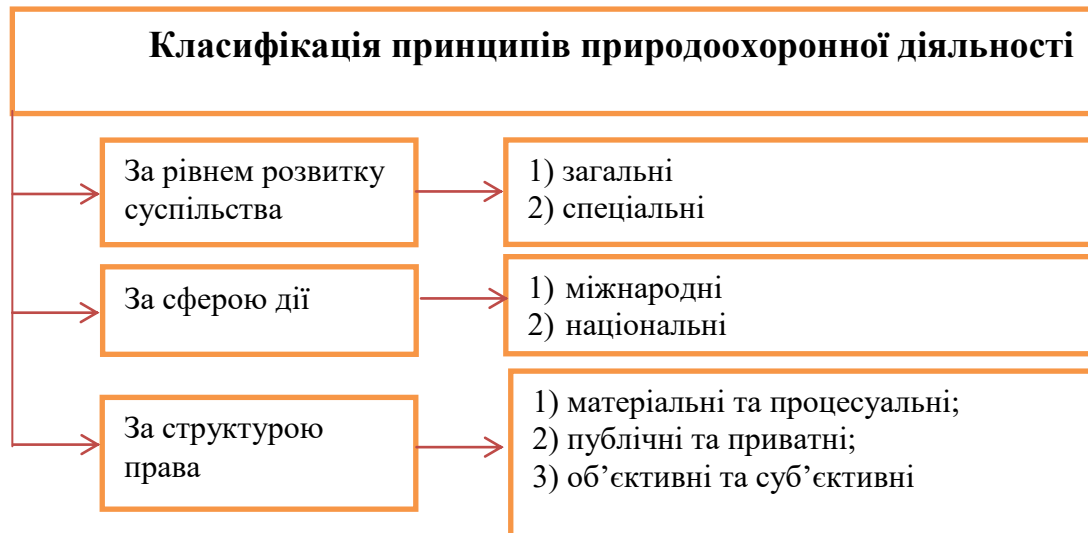
міжнародно-правових актах, становлять певний «фундамент» для розвитку та функціонування принципів природоохоронної діяльності на міжнародному рівні. Якщо в розробленні основних принципів міжнародного права світова спільнота пройшла досить складний шлях і здобула реальні практичні результати, то принципи здійснення природоохоронної діяльності на міждержавному рівні лише починають набувати реальних рис щодо відходу від декларативності до активних дій суб'єктів міжнародного права у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У сучасній юридичній літературі питання щодо міжнародних принципів здійснення природоохоронної діяльності висвітлюється по-різному. Так, у наукових роботах, які присвячені цій темі, автори по-різному трактують ці принципи в контексті взаємодії з іншими принципами міжнародного права. Особливе значення для гарантування екологічної безпеки на міждержавному рівні мають основні принципи міжнародного права, що встановлюють правову основу для формування принципів природоохоронної діяльності, а саме: співробітництво держав; суверенної рівності держав; добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом; територіальної цілісності, поваги до прав людини; непорушності кордонів тощо.

Необхідно зазначити, що міжнародні принципи природоохоронної діяльності остаточно не визначені, вони суттєво різняться за своїм змістом, досить різноманітний їх перелік та тлумачення у працях окремих дослідників. Так, В.В. Шило й О.С. Баб'як виділяють основні та спеціальні принципи природоохоронної діяльності на міжнародному рівні. До основних автори відносять: повагу державного суверенітету та суверенну рівність держав; мирне розв'язання міжнародних спорів; міжнародно-правову відповідальність. До спеціальних принципів належать: неприпустимість завдання екологічної шкоди; екологічно обґрунтоване раціональне використання природних ресурсів [79, с. 52].

Усі ці принципи природоохоронної діяльності можна поділити на такі групи: 1) загальні (визначаються рівнем розвитку суспільства, що є результатом

досягнення людства у сфері екології); 2) спеціальні (своєрідна система координат, у межах якої здійснюється природоохоронна діяльність).

Рис.1.2 Класифікація принципів природоохоронної діяльності

Окрім цієї класифікації, принципи природоохоронної діяльності поділяються за сферою дії на міжнародні (основні ідеї, що закріплені в міжнародно-правових нормах) та національні (закріплені в нормах чинного екологічного законодавства окремої держави). За структурою права принципи природоохоронної діяльності поділяються на види: 1) матеріальні та процесуальні; 2) публічні та приватні; 3) об'єктивні та суб'єктивні. Необхідно зазначити, що наведену класифікацію принципів природоохоронної діяльності не варто сприймати як універсальну, а необхідно розуміти як заклик до встановлення інших, нових критеріїв їх систематизації.

1.3 Державне управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки

На підставі природоохоронного права в Україні діє система державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і природокористування. Це сукупність структурних елементів, які

взаємопов'язані і виконують функції управління й контролю за процесами збереження і відновлення елементів природи, її систем, які складають єдине ціле - біосферу.

Зміст управління в секторі охорони довкілля передбачає низку управлінських функцій, через виконання яких органи державного управління виконують завдання та досягають поставлених цілей.

О. В Гулак., Л. В Головій., Г. В Савенко [18] зазначається, що всі функції управління в сфері охорони навколишнього природного середовища пропонується умовно поділити на групи: організаційні, попереджувальноохоронні і стабілізаційні групи функцій.

До організаційних функцій екологічного управління належать: просторовотериторіальний устрій об'єктів природи; ведення природоресурсних кадастрів; екологічне планування; екологічне прогнозування.

Попереджувальноохоронні функції - це екологічний моніторинг; екологічний аудит; екологічна експертиза; екологічний контроль; екологічне страхування.

До стабілізаційних функцій необхідно віднести інформування про стан довкілля; нормування; екологічне ліцензування.

В системі організації природоохоронної діяльності в Україні прийнята класифікація функцій екологічного управління за поділом органів управління [5, 6]. У цьому зв'язку функції природоохоронного управління поділяються на загальні та спеціальні (рис.1.3).

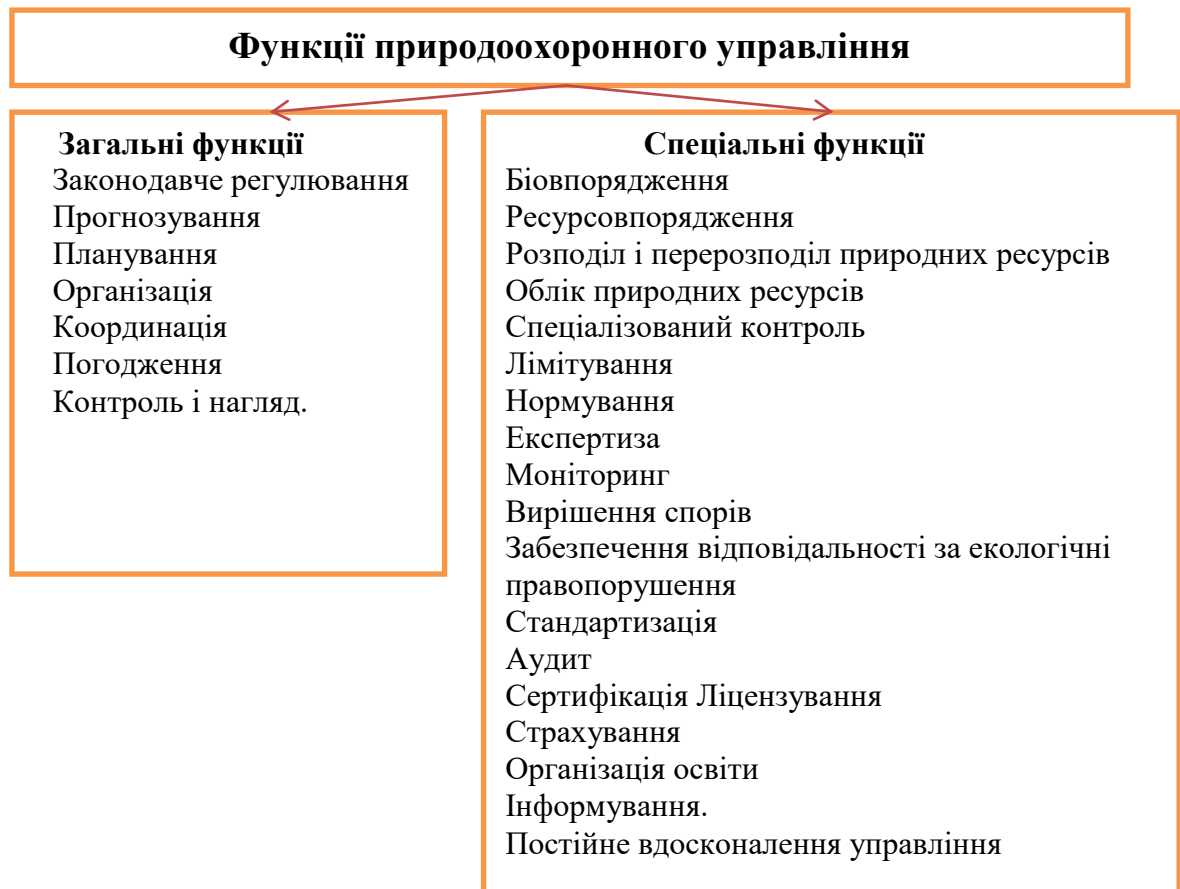
Загальні функції здійснюються в особі державних законодавчих, виконавчих, правових органів, а спеціальні – суб'єктами, що мають спеціальне повноваження на екологічне управління відповідно до чинного законодавства.

До загальних функцій відносяться:

Законодавче регулювання. Визначення основних напрямів державної екологічної політики, яка забезпечує гармонізацію відносин суспільства і природи, збалансований розвиток, формування й розвиток законодавчоправової бази та регулювання відносин у галузі охорони навколишнього природного

середовища, використання природних ресурсів, екологічної безпеки й екологічного управління державою.

Рис.1.3 Система функцій природоохоронного управління

Джерело: складено автором

Прогнозування. Отримання науково обґрунтованих варіантів тенденцій розвитку показників якості навколишнього природного середовища та здоров'я населення, показників природно–ресурсного потенціалу, ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру, індикаторів збалансованого розвитку.

Планування. Виважена передбачуваність використання, відновлення й охорони навколишнього природного середовища; розробка міждержавних, державних, регіональних, місцевих екологічних програм; планування заходів щодо попередження й реагування на надзвичайні ситуації щодо забезпечення екологічної безпеки.

Організація. Забезпечення реалізації державної екологічної політики на

національному й міжнародному рівнях у контексті збалансованого розвитку, максимальне сприяння виконанню законів та інших нормативних актів з охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, організація екологічного управління державою.

Координація. Координування діяльності міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й відновлення природних ресурсів та екологічної рівноваги.

Погодження. Максимальна погодженість поточних і перспективних планів роботи галузей, підприємств, установ та організацій в питаннях охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів.

Контроль і нагляд. Забезпечення додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності та підпорядкування, а також громадянами.

До спеціальних функцій належать:

Біовпорядження. Формування національної екологічної мережі з біосферними ядрами (центрами), збереження й примноження біологічного різноманіття, посилення біотичного механізму регулювання навколишнього середовища.

Ресурсовпорядження. Здійснення просторово–територіального устрою природних ресурсів та об'єктів: землеустрою, лісовпорядкування, паспортизації водних об'єктів тощо, а також встановлення територій з особливим режимом користування та охорони. Розподіл і перерозподіл природних ресурсів. Механізм пронесу надання природних ресурсів у користування (власність) та припинення права користування (власності) природними ресурсами.

Облік природних ресурсів. Ведення природо ресурсних кадастрів (сукупність кількісних, якісних та інших характеристик екологічного,

господарського та правового стану природних ресурсів): земельного, водного, лісового, рекреаційного, родовищ корисних копалин, рослинного й тваринного світу, Червоної книги України, територій та об'єктів природнозаповідного фонду, відходів, екологічно небезпечних об'єктів і територій тощо .

Спеціалізований контроль. Державний контроль за додержанням норм і правил у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й відновлення природних ресурсів, у тому числі землі, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів, інших об'єктів рослинного й тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, територій та об'єктів природнозаповідного фонду України, а також у сфері поводження з відходами, додержання норм екологічної безпеки.

Лімітування. Затвердження для підприємств, установ та організацій лімітів використання чи видобування природних ресурсів, лімітів викидів і скидів забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище, а також лімітів на утворення й розміщення відходів.

Нормування. Визначення нормативів гранично допустимих викидів і скидів забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище та інших видів шкідливого впливу на нього, а також нормативів плати за забруднення навколишнього середовища і розміщення відходів. Впровадження стандартів екологічного управління й аудиту.

Експертиза. Забезпечення проведення екологічного дослідження, аналізу, оцінки об'єктів чи діяльності, спроможних безпосередньо чи в процесі реалізації (застосування, впровадження тощо) негативно впливати на стан навколишнього природного середовища і здоров'я населення, а також забезпечення процесу підготовки висновків про їхню відповідність екологічним вимогам.

Моніторинг. Спостереження, збирання, обробка й передавання, зберігання й аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища, оцінка й прогнозування його змін та ступеня небезпечності, розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

Вирішення спорів. Врегулювання розбіжностей між суб'єктами екологічних правовідносин та захист порушених екологічних і пов'язаних із ними суб'єктних прав.

Забезпечення відповідальності за екологічні правопорушення. Складання протоколів та розгляд справ про адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів; подання позовів про відшкодування збитків і втрат, заподіяних у результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; обмеження чи призупинення (тимчасове) діяльності підприємств та об'єктів, незалежно від форм власності та підпорядкування, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням лімітів і нормативів гранично допустимих викидів і скидів забруднювальних речовин.

Стандартизація. Розробка і встановлення комплексу обов'язкових правил, вимог, норм і нормативів у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів, забезпечення екологічної безпеки.

Аудит. Збирання інформації та оцінка відповідності екологічного стану, діяльності, заходів, умов, а також системи екологічного управління об'єкта аудиту (суб'єкт господарювання, природний об'єкт, програма, проект тощо) екологічним вимогам, розробка рекомендацій щодо поліпшення його екологічних аспектів. Сертифікація. Визначення, перевірка й документальне підтвердження об'єкта сертифікації встановленим екологічним вимогам.

Ліцензування. Екологічне обґрунтування, адміністративно-правове й державне економічне регулювання, а також екологічний контроль за виробництвом і сферою послуг шляхом видачі дозволів на здійснення певної діяльності, пошук (розвідка) та експлуатація родовищ корисних копалин, захоронення (складування) відходів, екологічно небезпечна діяльність тощо.

Страховання. Встановлення відповідальності страхувальника (страхової

фірми) за ризики, пов'язані з понаднормативним забрудненням навколишнього природного середовища.

Організація освіти. Організація екологічного виховання, забезпечення безперервної екологічної освіти населення та обов'язкової екологічної підготовки керівних кадрів.

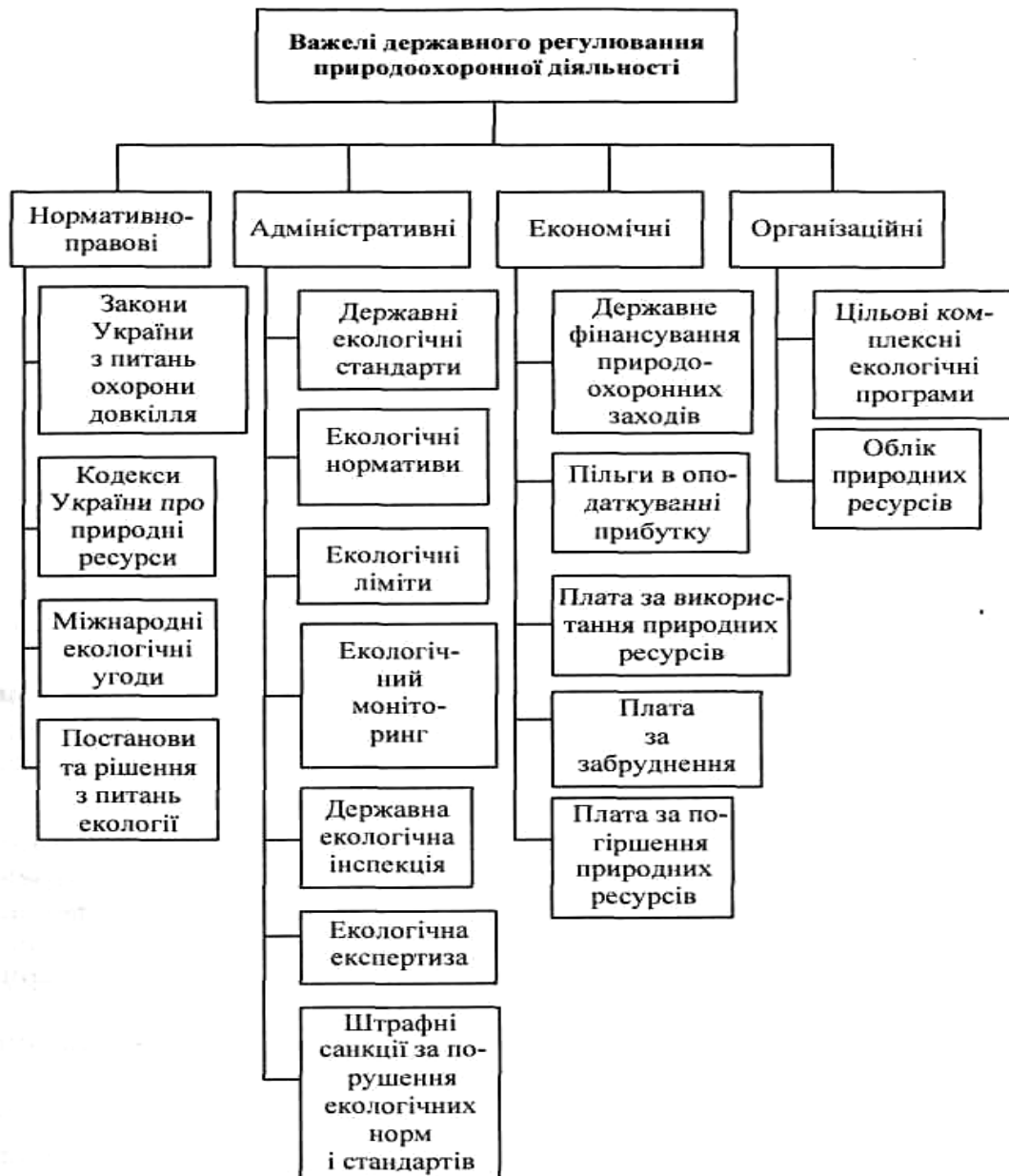
Інформування. Забезпечення систематичного й оперативного інформування населення, органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення.

Постійне вдосконалення управління. Процес систематичного оцінювання діяльності державної системи екологічного управління, розробка і впровадження заходів щодо підвищення ефективності й результативності екологічного управління.

Методи управління природоохоронною діяльністю – це механізми, які на основі виробленої методології дозволяють ефективно вирішувати питання природокористування та охорони навколишнього середовища.[8] Система методів управління природоохоронною діяльністю, що існує в Україні, включає нормативноправові, адміністративні, економічні та організаційні методи (рис.1.4)

Адміністративні методи, як власне управлінські, забезпечують можливість примусовості виконання певних умов чи рішень. Економічні методи створюють матеріальну зацікавленість у екологічній поведінці та прояві екологічної свідомості. Ринкові методи використовують підхід процесу купівлі–продажу, об'єктом якого є права на забруднення.

Адміністративні методи природоохоронної діяльності базуються на використанні заборон і дозволів, що встановлюються законодавством . Це означає введення відповідних нормативів і обмежень, а також прямий контроль і ліцензування процесів, що впливають на довкілля. Таким чином природокористувачу встановлюються допустимі величини забруднення елементів навколишнього середовища та використання природних ресурсів, яких він повинен дотримуватися.

Рис.1.4 Важелі державного регулювання природоохоронної діяльності

В першу чергу, застосовується нормування антропогенного навантаження на природу:

- нормативи екологічної безпеки (гранично допустимі концентрації та гранично допустимі рівні впливу на навколишнє середовище, а також вміст шкідливих речовин у продуктах харчування);
- гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє середовище забруднювальних хімічних речовин;
- рівні впливу фізичних та біологічних факторів на природне середовище.

Крім того, використовуються:

- технічні нормативи, що регламентують утворення забруднюючих речовин та утворення відходів у виробничому процесі, та екологічні вимоги, які застосовуються до ефективності технологій очистки викидів та скидів;
- стандарти якості продукції.

Контроль за виконанням екологічного законодавства покладений на державні органи нагляду (контролю); певну роль у цьому відіграє громадський контроль. теперішній час адміністративні методи природоохоронної діяльності у найбільшій мірі гарантують екологічну безпеку в Україні, але вони практично не враховують економічні особливості виробництв, не мають стимулюючої функції у процесі прийняття управлінських рішень, а також мало впливають на розвиток екологічної просвіти.

Економічні методи управління природоохоронною діяльністю є більш перспективними як у розвинених країнах світу, так і в Україні. Існують такі економічні стимули, що сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля: збори за спеціальне використання природних ресурсів, екологічні податки за забруднення навколишнього середовища, пільгове кредитування, фінансування проєктів, екологічне страхування, субсидії. До економічного впливу на природокористувача, який порушує екологічні вимоги, відносяться штрафні санкції. Саме економічний механізм екологічного управління забезпечує надходження у державні фонди фінансових ресурсів, які направляються на природоохоронні заходи. Разом з тим, даний механізм в Україні ще не є досконалим.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою показує, що у екологічному управлінні необхідне поєднання адміністративного регулювання зі стимулюючим. Для ефективного екологічного управління в Україні необхідна не тільки інтеграція механізмів такого управління, а й врахування економічного і соціального стану регіонів і міст. Це надасть певні умови для підвищення екологічної безпеки навколишнього середовища шляхом запровадження у виробництва технологічних інновацій та підходів до управління.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Інституційно-правові механізми та функціональні аспекти забезпечення формування і здійснення сучасної екологічної політики України

Поняття державне управління передбачає діяльність, що спрямована на виконання нормативно-правової бази шляхом використання певних заходів впливу на соціальні процеси та їх наслідки. Головним методом управління виступають саме державні нормативно-правові акти. Державне регулювання включає в себе здійснення комплексних заходів екологічної політики.

У ст. 16 Основного Закону нашої країни закріплено положення, відповідно до якого «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [13]. При цьому в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року серед першопричин екологічних проблем країни називається «неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища» [4], а в числі основних інструментів реалізації державної екологічної політики виокремлюється «державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке дасть змогу встановити науково обґрунтовані обмеження на використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища та впровадити інтегрований дозвіл

щодо регулювання забруднення навколишнього природного середовища відповідно до Директиви 2010/75/ЄС про промислове забруднення (комплексне запобігання і контроль за забрудненнями)» [9].

У цьому ж акті визначена й стратегічна ціль – удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління, завданнями якої є: «1) упровадження принципів належного екологічного врядування, підтримка постійного діалогу із заінтересованими сторонами щодо підготовки та прийняття стратегічних рішень; 2) укріплення інституційної спроможності щодо планування, моніторингу та оцінки ефективності впровадження екологічної політики; 3) запровадження екологічного обліку для оцінки ефективності політики та управління; 4) розвиток і вдосконалення природоохоронного законодавства та підвищення рівня його дотримання, включаючи наближення законодавства України до права (acquis) ЄС; 5) посилення відповідальності за шкоду, заподіяну довкіллю, відповідно до міжнародних зобов'язань України; 6) забезпечення науково-інформаційної та інноваційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень; 7) кіберзахист відповідних екологічних інформаційних ресурсів, систем, баз даних; 8) посилення спроможностей природоохоронного управління у проведенні комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища та державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; 9) розмежування функцій з охорони навколишнього природного середовища та господарської діяльності з використання природних ресурсів; 10) забезпечення чіткого розподілу повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища на державному, регіональному та місцевому рівнях; 11) забезпечення цільового бюджетного фінансування природо-охоронних заходів та недержавного інвестування природоохоронних проєктів; 12) удосконалення кадрової політики та професійної підготовки фахівців у системі охорони навколишнього природного середовища та природокористування» [9].

Відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» «управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчорозпорядчої діяльності», а згідно з ч. 5 цієї статті закону «метою управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є реалізація законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища» [56].

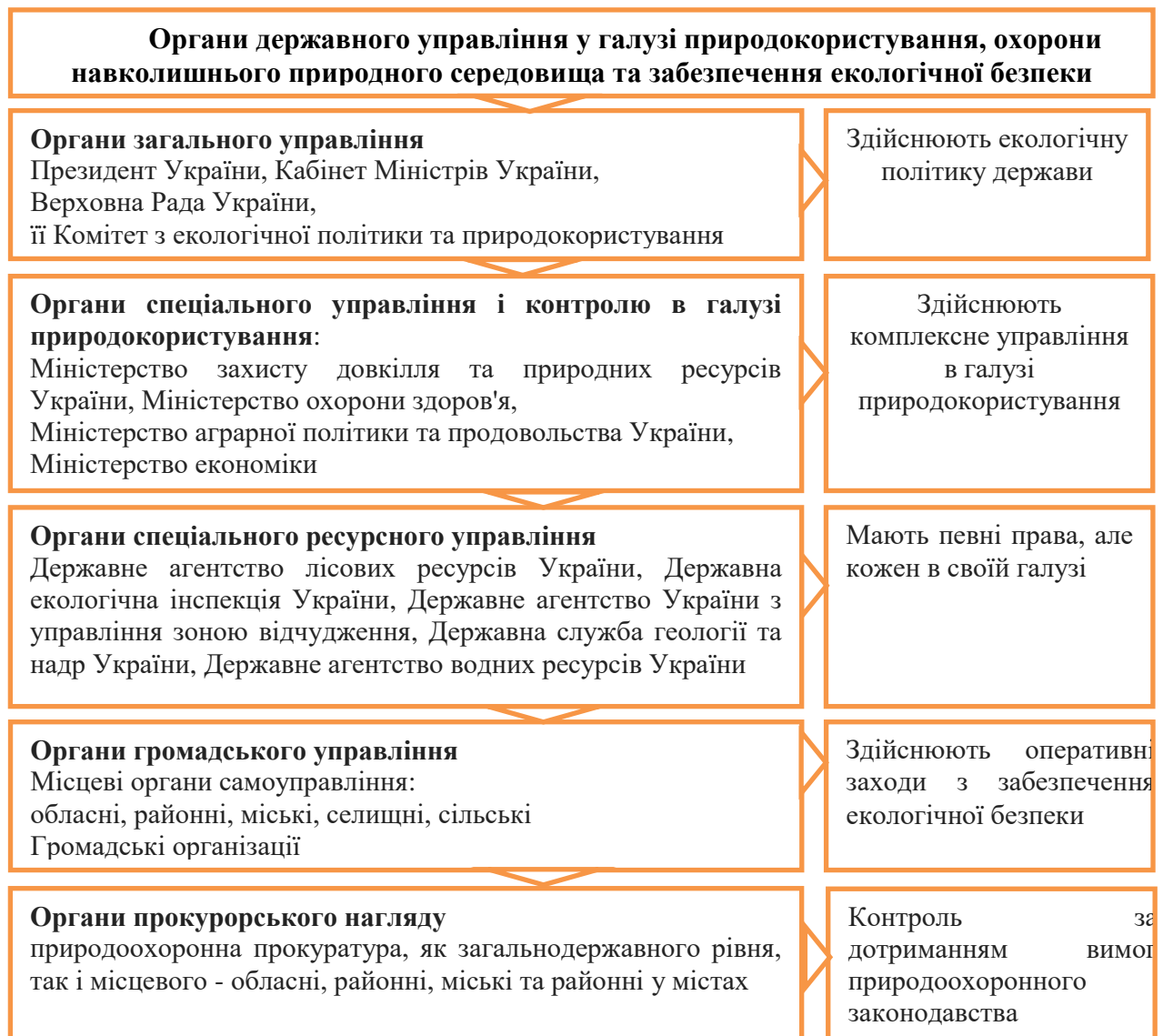
В еколого-правовій літературі, як слушно зазначає з посиланням на чинне вітчизняне законодавство В.А.Зуєв, розглядаються переважно правові засади: управління в галузі екології; управління і контролю у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища; управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища (екологічне управління) тощо[27].

При цьому науковці беруть до уваги ту галузеву належність даного виду соціального управління, яка безпосередньо визначається самим законодавством. Зокрема, ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» має назву «Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища», ст. 11 Кодексу України про надра – «Органи, що здійснюють державне управління у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр» [56], розділ II Водного кодексу України – «Державне управління і контроль у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів» [14], розділ III Лісового кодексу України – «Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин» [36] та ін.

Нині в Україні створена та функціонує система органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища – це «юридично

самостійні державні, самоврядні й громадські інституції, уповноважені здійснювати організаційно-розпорядчі, координаційні, консультативні, організаційно-експертні, контрольні та інші функції в галузі забезпечення екологічної безпеки, ефективного використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища» [39, с. 130-131].

Структуру органів державного управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки зображено на рис. 2.1

Рис. 2.1. Структура органів державного управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки

Джерело: побудовано автором

Ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» лише закріплює та визначає перелік державних інституцій і органів, які здійснюють управління в галузі охорони навколишнього природного середовища Президент формує екологічну політику держави, оголошує за погодженням з Верховною Радою зони надзвичайного екологічного стану, гарантує здійснення конституційних положень в галузі екологічних відношень між людиною, суспільством та природним середовищем.

Як єдиний орган законодавчої влади ВР України при реалізації законотворчої функції створює правову базу, якою регулюються питання довкілля, його збереження й охорони, використання природних ресурсів, екологічної безпеки. Також слід наголосити, що парламент визначає територіальний устрій України, а також основи організації, діяльності та повноважень суб'єктів державного управління природоохоронною діяльністю

Аналіз завдань, функцій та компетенції ВР України у сфері забезпечення формування і здійснення вітчизняної екологічної політики передбачає необхідність розгляду діяльності її комітетів. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» комітет ВР України є її органом, «який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень ВР України, виконання контрольних функцій» [39].

До відання Комітету з питань екологічної політики та природокористування віднесені: «охорона, збереження, використання та відновлення (відтворення) природних ресурсів, у тому числі надр, лісів, водних ресурсів, атмосферного повітря, тваринного та рослинного світу, природних ландшафтів; збереження та збалансоване використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу та освоєння космічного простору; екологічна безпека, попередження та ліквідація наслідків природного лиха, техногенних аварій і катастроф, діяльність державних

аварійно-рятувальних служб; радіаційна та пожежна безпека; цивільний захист населення; правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації; державна політика у сфері поводження з відходами (крім побутових); державний моніторинг навколишнього природного середовища; адміністративно-господарські санкції за забруднення навколишнього природного середовища; створення, охорона та розвиток об'єктів природно-заповідного фонду України; ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи, у тому числі надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з цих питань; правовий режим зон радіоактивного забруднення, у тому числі внаслідок Чорнобильської катастрофи; запобігання негативним антропогенним змінам клімату; екологічний аудит» [39].

Президент формує екологічну політику держави, оголошує за погодженням з Верховною Радою зони надзвичайного екологічного стану, гарантує здійснення конституційних положень в галузі екологічних відношень між людиною, суспільством та природним середовищем.

Уряд реалізує визначену Верховною Радою України екологічну політику; забезпечує розробку і втілення державних, міждержавних екологічних програм; встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, викидів і скидів забруднюючих речовин; встановлює порядок визначення плати та її граничні розміри за використання природних ресурсів, розміщення відходів; приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду; керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони природного середовища; координує діяльність міністерств, відомств в питаннях охорони довкілля, які є органами спеціального управління і контролю в галузі природокористування.

Неабияку роль виконують місцеві органи самоуправління - обласні, районні, міські, селищні, сільські. Вони розробляють для своїх територій програми охорони довкілля, здійснюють заходи з ліквідації наслідків екологічних аварій та катастроф, встановлюють на підлеглий їм території розміри плати за спеціальне (платне) користування природними ресурсами,

погоджують проекти на розміщення, будівництво, функціонування будь-яких об'єктів, що можуть забруднювати довкілля.

Важливе значення в галузі управління екологічними відносинами мають громадські організації: Українська екологічна академія наук, Українське товариство охорони природи, Українська екологічна асоціація, Українська природоохоронна організація «Зелений світ».

Контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства здійснює природоохоронна прокуратура, як загальнодержавного рівня, так і місцевого - обласні, районні, міські та районні у містах. Вони мають право контролю за виконанням вимог загальнодержавного природоохоронного законодавства, використання коштів для здійснення природоохоронних заходів.

А. Е. Омаров органи державної виконавчої влади поділяють таким чином:

1) органи державного екологічного управління загальної компетенції (ВР України, Президент України, КМ України, Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації та ін.);

2) органи державного екологічного управління спеціальної компетенції. Останні, своєю чергою, включають: 1) органи надвідомчого екологічного управління (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля), Міністерство аграрної політики та продовольства України (далі – Мінагрополітики) та ін.), 2) органи державного екологічного поресурсного управління (наприклад, Державне агентство водних ресурсів України (далі – Держводагентство), Державна служба геології та надр України (далі – Держгеонадра) тощо); 3) органи державного спеціального функціонального управління і контролю (Державна екологічна інспекція України (далі – Держекоінспекція), Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) й под.); 4) органи державної спеціальної галузевої компетенції (до них учені відносять будь-які інші міністерства і відомства, які зобов'язані забезпечувати вимоги екологічного законодавства у своїх галузях: Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство оборони України та ін.) [44, с. 104-116].

Компетенція уряду України у галузі охорони навколишнього природного середовища регламентується й нормами ст. 17 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до якої КМ України: «1) здійснює реалізацію визначеної ВР України екологічної політики; 2) забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм; 3) координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища; 4) встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів; 5) встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, а також порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами; 6) приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; 7) організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян; 8) керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища; 9) виконує інші повноваження відповідно до законів України» [47].

Окрему увагу слід звернути й на функціонування створеної при уряді Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. Відповідно до п. 1 Положення про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, затвердженого постановою КМ України від 26.01.2015 № 18, вона є «постійно діючим органом, який забезпечує координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, пов'язаної із забезпеченням техногенно-екологічної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, ... запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них» [62].

За результатами засідань Державною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій приймаються важливі

рішення у сфері довкілля, наприклад:

- про заходи щодо запобігання та протидії масовим пожежам лісів, торфовищ і сільськогосподарських угідь протягом пожежонебезпечного періоду в 2022 році (протокол № 6 від 26.03.2022) [13];

- про готовність центральних та місцевих органів виконавчої влади забезпечити санітарне та епідемічне благополуччя населення в літній період, а також про заходи щодо стабілізації епідемічної ситуації з керованих інфекцій в Україні (протокол № 7 від 20.06.2022) [13];

- про стан розмінування територій України, забруднених вибухонебезпечними предметами під час проведення антитерористичної операції / операції об'єднаних сил, Другої світової та інших війн, а також внаслідок військової діяльності (протокол № 10 від 12.09.2022) [13].

До органів державного екологічного поресурсного управління належать: Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр), Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство), Державна служба геології та надр України (Держгеонадра), Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство) і Державне агентство меліорації та рибного господарства України (Держрибагентство).

До органів державного спеціального функціонального управління і контролю належать: Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція), Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ), Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Державна інспекція ядерного регулювання України (Держатомрегулювання), Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), Державна служба України з питань праці (Держпраці), Державне космічне агентство України (ДКА), Державна служба статистики України (Держстат), Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України (Адміністрація судноплавства) та деякі інші.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [197] визначено, що військові адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюють, крім іншого, повноваження із:

1) «забезпечення ефективного використання природних ресурсів» (п. 2 ч. 2 ст. 15);

2) «залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища» (п. 9 ч. 2 ст. 15);

3) «вирішення питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод, здійснення контролю за якістю питної води» (п. 16 ч. 2 ст. 15);

4) «вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин (крім вирішення питань відчуження з комунальної власності земельних ділянок та надання таких земельних ділянок в оренду на строк понад один рік)» (п. 26 ч. 2 ст. 15);

5) «вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення строком не більше одного року, а також про скасування такого дозволу» (п. 27 ч. 2 ст. 15) тощо.

Слід зауважити, однак, що в силу ч. 1 ст. 4 цього закону військові адміністрації є тимчасовими державними органами, які мають низку повноважень і в екологічній сфері.

Подібними до військових адміністрацій повноваженнями наділені й військово-цивільні адміністрації населених пунктів. Згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» військово-цивільні адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюють повноваження із: 1) «ефективного використання природних ресурсів» (п. 1); 2) «залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на заходи щодо охорони

навколишнього природного середовища» (п. 9); 3) «надання відповідно до закону містобудівних умов і обмежень забудови земельних ділянок» (п. 14); 4) «вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин (крім вирішення питань відчуження з комунальної власності земельних ділянок та надання таких земельних ділянок в оренду на строк понад п'ять років)» (п. 27); 5) «вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення строком не більше одного року, а також про скасування такого дозволу» (п. 28); 6) «прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом» (п. 29) тощо.

Слід зауважити, що військово-цивільні адміністрації як тимчасові державні органи утворені для виконання повноважень (у тому числі й екологічного спрямування) місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у встановлених законом випадках в районі відсічі збройної агресії російської федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції.

За дослідженнями ООН у межах Програми з охорони навколишнього середовища, у різних країнах світу існує понад 1200 природоохоронних судів і трибуналів, більшість з яких було створено за останні десятиліття. Тенденції до створення спеціалізованих екологічних судів і трибуналів продовжують поширюватися по всьому світу.

Звісно, кожна країна реалізує власний підхід, пов'язаний з її національною правовою системою та місцем, яке відводиться в ній правовій охороні довкілля, однак традиційно виділяють три основні підходи до здійснення екологічного правосуддя, відповідно до яких екологічні справи:

- 1) передаються судам загальної юрисдикції;

2) розглядаються з оглядом на внутрішню спеціалізацію судових органів (створюються так звані green benches, «зелені лави», або «зелені судді» без зміни судової структури);

3) розглядаються у новостворених інноваційних екологічних судах або трибуналах [13].

В Україні нині реалізовується перша із названих моделей. Разом з тим, дані статистики засвідчують, що за вісім місяців війни шкода українському довкіллю від дій РФ вже перевищила 1,3 трлн гривень (понад 37,3 млрд євро); з 24.02.2022 бойові дії відбувались в лісах на площі майже 3 млн га; пожежами знищено понад 13 тис. га лісів; орієнтовна шкода, завдана лісогосподарським підприємствам, становить 19,4 млрд гривень [68].

Зважаючи на це, не виключено, що така значна шкода й необхідність її відшкодування зумовлять розгляд питання про паралельне застосування в нашій країні й двох інших моделей з урахуванням національних особливостей побудови системи органів судової влади та можливого залучення міжнародних судових структур. З урахуванням особливостей їх юридичної природи, самостійну ланку в системі органів у сфері забезпечення формування і здійснення екологічної політики в Україні становлять органи місцевого самоврядування.

Відповідно до ч. 1 ст. Основного Закону нашої держави «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [79].

Органи державного управління природоохоронною діяльністю відображено на рис.2.2

Повноваження місцевих рад у галузі охорони навколишнього природного середовища досить детально регламентуються нормами ст. 15 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Рис 2.2 Органи державного управління в сфері охорони навколишнього природного середовища

Джерело: побудовано автором

Відповідно до вказаного Закону «місцеві ради несуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції:

- 1) забезпечують реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян;
- 2) дають згоду на розміщення на своїй території підприємств, установ і організацій у порядку, визначеному законом;
- 3) затверджують з урахуванням екологічних вимог проекти планування і забудови населених пунктів, їх генеральні плани та схеми промислових вузлів;
- 4) видають (переоформлюють, видають дублікати, анулюють) дозволи на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення у випадках,

передбачених законом;

- 5) затверджують місцеві екологічні програми;
- 6) організовують вивчення навколишнього природного середовища;
- 7) створюють і визначають статус резервних, в тому числі й валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- 8) забезпечують інформування населення про стан навколишнього природного середовища, функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем;
- 9) організують роботу по ліквідації екологічних наслідків аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян;
- 10) приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні;
- 11) здійснюють контроль за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; 12) можуть здійснювати й інші повноваження відповідно до законів України» [195].

Отже, державне управління природокористуванням є складовою загального регуляторного процесу держави в суспільстві. Державне управління здійснюється при використанні будь-яких природних ресурсів і являє собою комплекс заходів, спрямованих на покращення природокористування та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище шляхом переважно використання економічних та адміністративно-правових важелів, існує як у рамках діючого національного законодавства, так і в рамках міжнародної кооперації, що координує зусилля у виховній, просвітницькій, інформаційній, пропагуючій та іншій екологічній діяльності.

2.2 Оцінка ефективності використання важелів державного регулювання природоохоронної діяльності

При впровадженні природоохоронних заходів можуть спостерігатися три види результату: екологічний, соціальний та економічний. При цьому, якщо екологічний та економічний результати можуть бути визначені досить легко, то визначення соціального ефекту є досить складним, а іноді навіть неможливим. Екологічний результат визначається зменшенням кількості забруднюючих речовин та відходів, що поступають у навколишнє середовище, поліпшенням його якості, збереженням кількості та покращенням якості природних ресурсів.[47]

Екологічний результат визначається за різницею показників стану довкілля до та після впровадження природоохоронного заходу.

Соціальний результат виражається у поліпшенні умов життя населення, підвищенні рівня здоров'я і збільшенні ефективності суспільного виробництва. Наприклад: зниження захворюваності населення і подовження життя, підтримка екологічної рівноваги, збереження естетичної цінності природних ландшафтів та інших пам'яток природи. Соціальний результат визначається за різницею показників, що характеризують зміни у соціальному середовищі.

Економічний результат є відображенням у грошовій формі зниженням (економією) або попередженням втрат природних ресурсів, живої та суспільної праці в усіх сферах. Економічний результат розраховується за різницею економічних результатів матеріального виробництва, витрат у невиробничій сфері, видатків з держбюджету та особистих коштів населення. Визначення екологічного результату від здійснення природоохоронної діяльності дуже тісно пов'язане з розумінням економічного результату. Приклади визначення економічного результату наведені у таблиці 2.1.

Приклади формування екологічного та економічного результатів від впровадження природоохоронних заходів

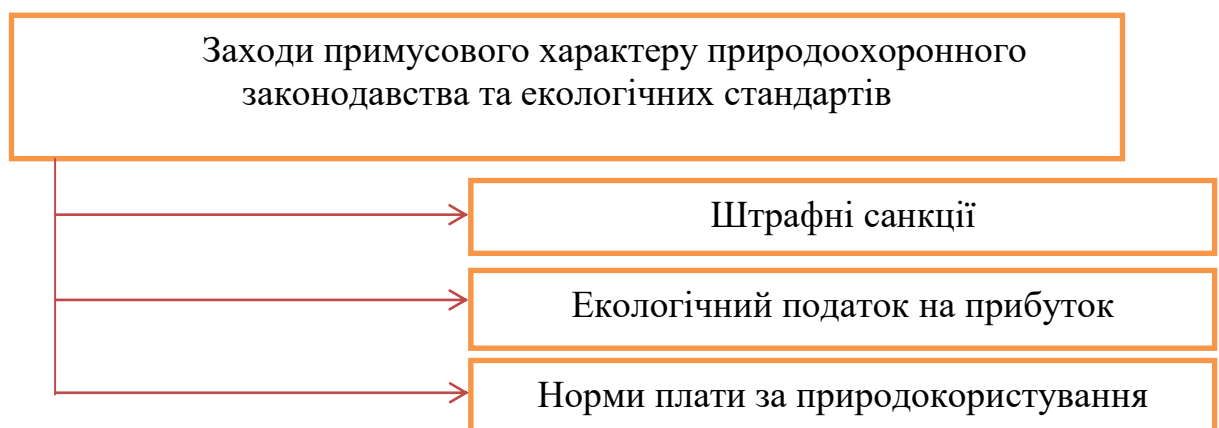
Природоохоронний захід	Екологічний результат	Економічний результат
Встановлення водоочисного обладнання	Зменшення кількості забруднюючих речовин, що надходять до водних об'єктів	Зменшення екологічного податку
Впровадження оборотної системи водопостачання	Зменшення водоспоживання та водовідведення	Зменшення екологічного податку та рентної плати за використання водних ресурсів
Встановлення обладнання з очистки газів від забруднюючих речовин	Зменшення кількості забруднюючих речовин, що надходять у атмосферне повітря	Зменшення екологічного податку
Зміна технологій спалювання палива у котельнях або зміна виду палива	Зменшення кількості забруднюючих речовин, що надходять у атмосферне повітря	Зменшення екологічного податку
Використання відходів виробництва у якості вторинної сировини	Зменшення кількості відходів	Зменшення екологічного податку
Виготовлення з відходів виробництва окремої продукції	Зменшення кількості відходів	Додатковий прибуток від реалізації продукції. Зменшення екологічного податку
Впровадження енергозберігаючих технологій	Зменшення кількості використаної електричної або теплової енергії	Зменшення плати за використання електричної або теплової енергії
Впровадження ресурсозберігаючих технологій	Зменшення кількості використаних природних ресурсів	Зменшення рентної плати

Для економічного обґрунтування природоохоронних заходів важливим є використання підходів, які забезпечують: а) повне охоплення всіх соціальних, екологічних і економічних результатів різних варіантів природоохоронних заходів у різних сферах національної економіки як найближчим часом, так і в більш віддаленій перспективі; б) більш повне охоплення всіх витрат, пов'язаних із здійсненням різних варіантів природоохоронних заходів; в) врахування фактора часу при оцінці витрат і результатів природоохоронних заходів.

Система економічних важелів включає платежі та податки за забруднення

і використання природних ресурсів. Рівень таких платежів має відповідати соціально-економічній шкоді, яку заподіяно забрудненням будь-якого природного ресурсу або вартості екологічного оздоровлення природного об'єкта. Податки за забруднення та ресурсні платежі є ефективними через те, що система економічних важелів і стимулів надає значну свободу вибору стратегій поєднання ступенів очищення і плати за остаточний викид або скид. Це дозволяє мінімізувати витрати, переносячи зовнішній чинник забруднення на внутрішні екологічні витрати. Якщо екологічні витрати є незначними, то забруднювач може значно зменшити скиди замість того, щоб платити податок. Теоретично, він може зменшити їх до оптимального рівня, коли витрати на додаткову очистку стають рівними платіжній нормі плати за забруднення [5].

Це оптимальний метод для стимулювання компаній та приватних осіб до зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. За допомогою такої системи економічних важелів можна досягти балансу між економічними інтересами і охороною довкілля, а також сприяти сталому розвитку і збереженню природних ресурсів. В системі економічного регулювання природоохоронної діяльності передбачені різноманітні заходи примусового характеру з метою забезпечення дотримання природоохоронного законодавства та екологічних стандартів (рис.2.3).

Рис. 2.3. Заходи примусового характеру природоохоронного законодавства та екологічних стандартів

До таких заходів відносяться:

1. Штрафні санкції. В разі недотримання природоохоронного законодавства або порушення екологічних стандартів, підприємства та організації можуть підпадати під штрафні санкції. Штрафи мають стимулюючий характер і спрямовані на те, щоб забезпечити виконання екологічних вимог та зменшити негативний вплив на довкілля.

2. Екологічний податок на прибуток. Для підприємств, які використовують екологонебезпечні технології або спричиняють значні негативні впливи на навколишнє середовище, можуть бути запроваджені екологічні податки на їх прибуток. Такі податки надають додатковий стимул для переходу до більш екологічно безпечних технологій та практик.

3. Норми плати за природокористування. Розмір плати за природокористування може бути встановлений залежно від якісного стану природних ресурсів. Чим більше природних ресурсів використовується або забруднюється, тим вищі можуть бути ставки платежів за їхнє використання.

Ці заходи допомагають забезпечити ефективне регулювання екологічної діяльності та стимулюють підприємства до впровадження більш екологічно відповідальних практик. Природоохоронні заходи примусового характеру доповнюють інші економічні інструменти, такі як стимулюючі пільги та підтримка зелених технологій, забезпечуючи комплексний підхід до збереження природного середовища.

Екоподатки дійсно втілюють принцип «забруднювач платить» і стимулюють компанії впроваджувати екологічно чисті, ресурсозберігаючі технології та безвідходне виробництво. Вони служать джерелом додаткових коштів для природоохоронних фондів на різних рівнях бюджету.

Серед типів екоподатків зазвичай виділяють:

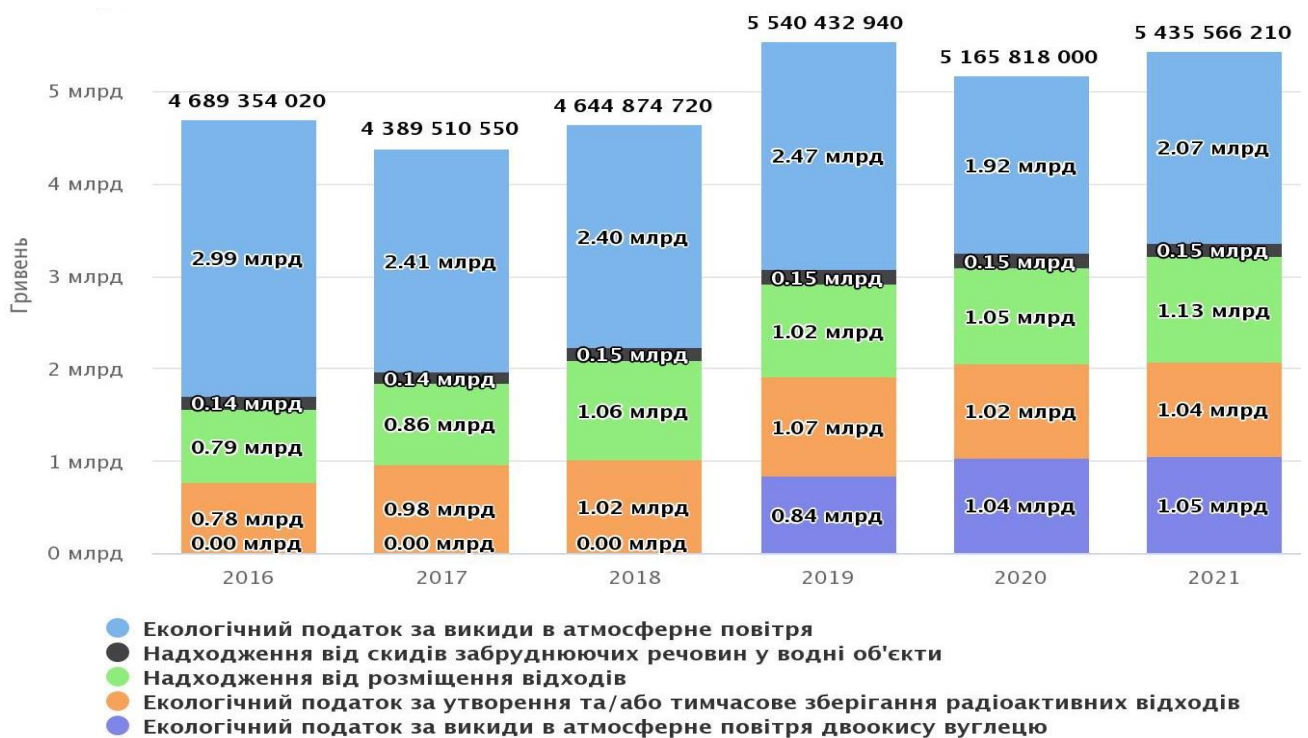
- Ресурсні платежі - це платежі, які сплачуються за використання природних ресурсів, таких як деревина, вода, мінеральні ресурси тощо. Ці платежі спонукають підприємства до більш ефективного використання ресурсів та їх раціональної експлуатації; Плата за забруднення НПС (навколишнього природного середовища) стягується за забруднення довкілля, яке спричинене

діяльністю підприємств та промисловості. Вона надає стимул підприємствам зменшити своє вплив на навколишнє середовище та впроваджувати більш екологічно безпечні технології;

- Непрямі податки (акцизи на нафту та нафтопродукти), серед яких акцизи на нафту та нафтопродукти допомагають знизити споживання вуглеводневих палив, що сприяє зменшенню викидів парникових газів та забруднення довкілля;

- Податки на виробництво і продаж екологонебезпечної продукції і технологій стимулюють підприємства до виробництва та реалізації менш шкідливих для довкілля продуктів та технологій.

Нині ставка екологічного податку на викиди CO₂ в Україні одна з найнижчих у світі. Загалом з 1 січня по 31 грудня 2021 року сплачено 5,44 млрд грн екоподатків (Рис. 2.4)

Рис. 2.4 Види екологічного податку і сума сплачена до держбюджету

Джерело: [23]

За даними рис. 2.3, у 2021 році складовими екоподатків є: Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря - 2,07 млрд грн Надходження від

розміщення відходів - 1,12 млрд грн Екологічний податок за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю - 1,05 млрд грн

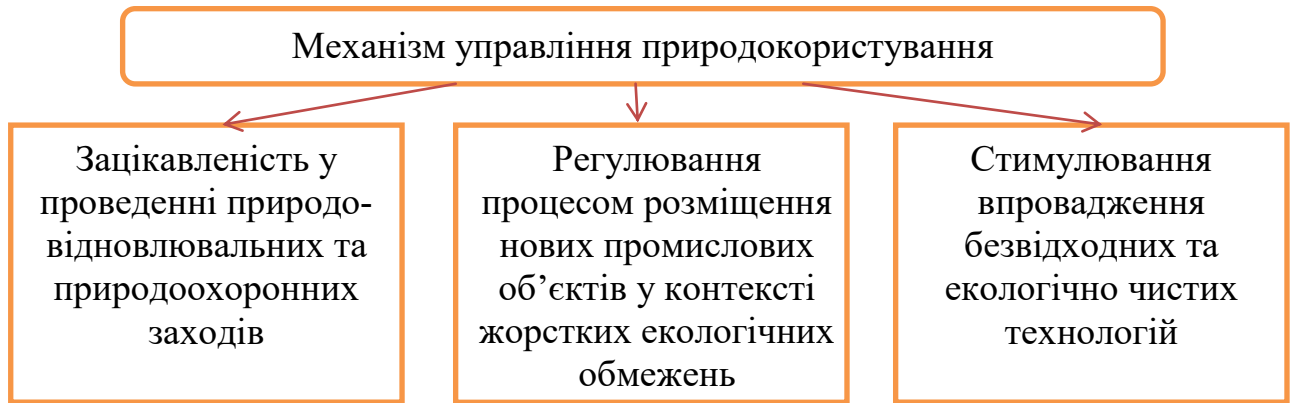
Екологічний податок за утворення та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів - 1,04 млрд грн Надходження від скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти - 150,53 млн грн. Інформацію про найбільших платників екоподатків у 2021 р. дано в додатку В. За 2022 2023 рік підприємствам, які розташовані на територіях бойових дій, не нараховуватимуть та не потрібно сплачувати екологічний податок, тому вибірка не мала порівняльного сенсу за цей період.

Ці екоподатки мають важливе значення в контексті екологічної політики, допомагаючи забезпечити баланс між економічними і соціальними інтересами та охороною довкілля. Вони сприяють сталому розвитку та збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь. Чинне законодавство покладає основний акцент на економічні механізми для ефективної реалізації природоохоронних заходів.

Ці механізми включають: джерела фінансування; встановлення обмежень на використання природних ресурсів, регулювання викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище; встановлення нормативів платежів і податків за використання ресурсів та забруднення; надання податкових, кредитних та інших пільг; компенсація збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

У сучасних умовах екологічна ситуація потребує створення стійкої системи економічного регулювання для зменшення забруднення навколишнього середовища. З цією метою необхідно розробити систему платежів за викиди і скиди шкідливих речовин в навколишнє середовище, а також систему регулювання споживання природних ресурсів.

Господарський механізм управління природокористування повинен забезпечувати та виконувати три основні функції, якв зображено на рис . 2.5

Рис. 2.5. Механізм управління природокористування

Суть даного механізму економічного управління природокористування полягає не тільки в самому встановленні платежів за заподіяну шкоду, але й у тому, як ці економічні важелі будуть взаємопов'язані та інтегровані в єдину систему регіонального управління природокористування. Даний процес має забезпечувати взаємодію різних елементів системи регулювання, таких як платежі за викиди і скиди, ресурсні платежі, екологічний податок, а також інші фінансові та економічні інструменти, які стимулюють екологічно відповідні практики і зменшення забруднення довкілля. Такий механізм регіонального управління повинен бути гнучким, адаптивним і ефективним, щоб дозволити регулювати економічні процеси з урахуванням різних екологічних викликів та потреб регіону. Він також має сприяти співпраці між різними секторами економіки, науковими установами, громадськістю та владними органами, забезпечуючи належний контроль та координацію зусиль для збалансованого природокористування та сталого розвитку регіону.

Економічне стимулювання природоохоронної діяльності здійснюється не лише за допомогою примусових методів, а також за допомогою політики, що надає певні пільги та економічну допомогу підприємствам, які займаються боротьбою з забрудненням. Розвивається ринковий механізм природоохоронної діяльності, який включає застосування різноманітних економічних інструментів, таких як екологічні субсидії, позики, податки, збори, штрафи тощо.

Екологічна ситуація в Україні є дуже складною, і навантаження на навколишнє природне середовище постійно зростає. Проблеми забруднення та експлуатації природних ресурсів, зумовлені, зокрема, військовою агресією з боку російської федерації, продовжують ставити під загрозу здоров'я населення, екологічну безпеку і економічну стабільність країни.

Проблемам охорони земельних ресурсів приділяється недостатньо уваги, що призводить до нераціонального використання та деградації природних ландшафтів та зникнення малих річок. Площі зелених насаджень у населених пунктах скорочуються, адекватне відтворення та ощадливе використання тваринного та рослинного світу не забезпечується, водні ресурси нераціонально використовуються і продовжують забруднюватися.

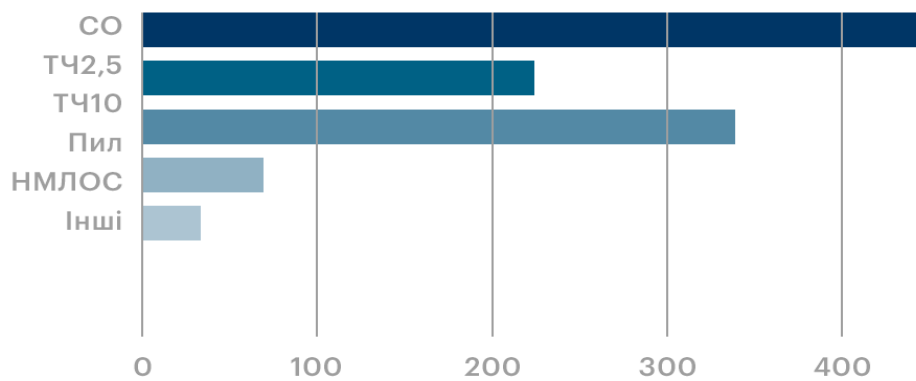
Також тривають проблеми з організацією та проведенням геологічних спостережень за природними та антропогенними геодинамічними процесами. Це може призводити до небезпеки виникнення кризових ситуацій та загрози для економіки і здоров'я населення. В багатьох містах спостерігається високий рівень забруднення повітря. Така складна екологічна ситуація зумовлена рядом факторів, включаючи неефективне функціонування системи моніторингу довкілля, створеної згідно з вимогами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Станом на травень 2023 року у результаті бойових дій в атмосферне повітря вже потрапило близько 1,2 мільйона тонн забруднюючих речовин, включаючи 430 тисяч тонн оксиду вуглецю, 700 тисяч тонн пилу та 40 тисяч тонн неметанових летких органічних сполук, а також значна кількість важких металів та інших шкідливих речовин. Про це свідчить аналіз, який здійснюється в межах проекту «Росія заплатить» командою KSE Institute (аналітичний підрозділ Київської школи економіки) [81].

Україна з початку війни стикається зі значними наслідками бойових дій, які призвели не тільки до прямих руйнувань та економічних втрат, а ще й вплинули на стан навколишнього середовища та призвели до значних викидів забруднюючих речовин у повітря. Наслідки цих викидів виявилися

катастрофічними, загальні збитки вже сягнули практично 4,2 млрд. дол. США. Зокрема, 1,8 млрд дол. США. становить шкода від лісових пожеж, 1,6 млрд дол. США. - від трав'яних пожеж та 752 млн дол. США. – від горіння нафти та нафтопродуктів. Ця сума наразі не враховує прями збитки, завдані внаслідок підризу російськими окупантами Каховської ГЕС на Херсонщині 6 червня 2023 року.

Лісові та трав'яні пожежі, що виникли через військові дії, виявилися основним джерелом викидів. Їхні обсяги за даними Zoë Environment Network (Женева) та Регіонального східноєвропейського центру моніторингу пожеж складають відповідно 46,6 тисяч гектарів і понад 471 тисяча гектарів. Обсяги викидів надано на рис.2.6

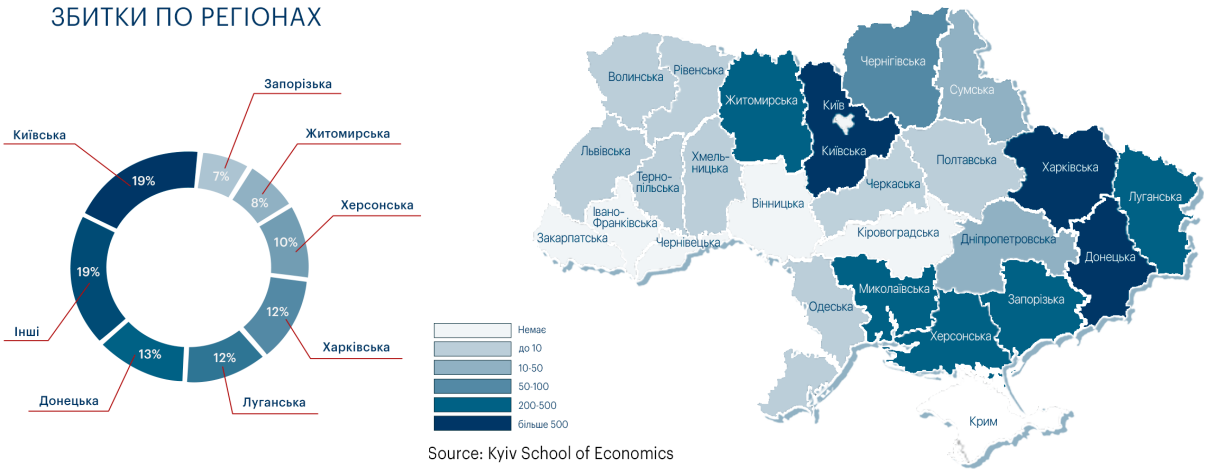

Рис. 2.6. Обсяги викидів забруднюючих речовин від військових дій станом на жовтень 2023 року

Джерело: [81]

Гасіння пожеж уздовж ліній фронту стає небезпечним під час бойових дій та до розмінування територій, що зберігає пожежну небезпеку та може вплинути на якість повітря у майбутньому.

Крім того, для відновлення пошкоджених об'єктів житлового фонду, комунальної та транспортної інфраструктури потрібно додатково здійснити викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря на суму більше ніж 1 млрд доларів. Частка та обсяги збитків по регіонам від військових дій надано на рис. 2.7

Рис. 2.7. Частка та обсяги збитків від забруднюючих речовин в атмосферне повітря, млн. дол. США

Джерело: [81]

На значних територіях України відбувається суттєве пошкодження поверхневого шару ґрунтів внаслідок будівництва фортифікаційних споруд, вибухів та згоряння боєприпасів, проведення військових маневрів тощо. Найбільшої шкоди зазнали території Донецької, Харківської та Запорізької областей (рис. 2.8)

Рис. 2.8. Обсяги збитків від порушення ґрунтів, млн.дол.США

Джерело: [81]

За оцінками Київської школи економіки та Zoë Environment Network, під ризиком пошкодження та забруднення опинилося 186 тисяч квадратних

кілометрів земель, що становить практично 31% території України. З них понад 20 тисяч квадратних кілометрів пошкодженні більше ніж на 75%.

У цілому, загальні збитки від пошкодження територій та порушення ґрунтів внаслідок військових дій оцінюються в \$9,8 мільярда. Це ставить під загрозу використання пошкоджених земель і вимагає проведення рекультивації, розмінування територій та знешкодження боєприпасів.

У перший же день повномасштабного вторгнення окупанти захопили Чорнобильську АЕС, зона відчуження понад місяць була в окупації. Експерти називали ситуацію дуже небезпечною.

А на початку березня 2022 року російські військові свідомо обстріляли найбільшу працюючу в Європі атомну станцію – Запорізьку. Територія ЗАЕС досі перебуває під контролем загарбників. Вони не лише порушують режим експлуатації станції, а й використовують її сховища для зберігання техніки та розташування живої сили, підривають боєприпаси.

Такі дії РФ створюють радіаційну небезпеку. І це – не локальна проблема. Як у випадку з ЧАЕС, так і в разі пошкодження ЗАЕС, негативні наслідки матиме не лише Україна. Зона радіаційного забруднення може поширитися на країни Східної Європи та північної частини Близького Сходу. Наслідки ймовірної аварії в центрі Європи відчує не одне покоління людства.

Завдані окупантами збитки довікллю Міністерство довіклля та природних ресурсів України наразі оцінює в 2 трильйони 108 млрд гривень. Такі дані станом на 11 жовтня 2023 року. З них збитки від забруднення повітря – 1 078,7 млрд гривень, ґрунтів і землі – 984,4 млрд гривень, води – 60,7 млрд гривень. За півтора року війни Держекоінспекція зареєструвала понад 2500 звернень щодо російських злочинів проти довкілля [Довкілля]. І це далеко не остаточні цифри. Українські Уряд, вчені активно працюють над фіксацією та аналізом прямих збитків та екологічних наслідків спричинених руйнуванням Каховської ГЕС та інших екологічних об'єктів. Коли ми говоримо про російські екологічні злочини під час війни, то йдеться й про порушення основоположних прав людини – на життя та здоров'я.

Загальні збитки докiллю внаслідок російської агресії - 2 трлн гривень, - Шмигаль [22]

«Під час повномасштабного вторгнення зафіксовано майже 3,6 тисячі російських злочинів проти довкілля. Ворог завдав нам збитків на суму 2,2 трлн гривень – щодня цифри зростають: горять наші ліси, знищується біорізноманіття, зникають різноманітні зони», – зазначив прем'єр-міністр під час виступу на форумі «United for Justice. United for Nature».

За його словами, через обстріли утворились понад 750 тисяч тонн відходів руйнацій, якими забруднено 30 млн га території, а сотні тисяч квадратних кілометрів потенційно забруднені мінами та снарядами.

Основним інструментом регулювання у галузі охорони навколишнього середовища є фінансування заходів з природоохоронної діяльності. Воно здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, позабюджетних фондів охорони довкілля, добровільних внесків, а також з прибутку підприємств, організацій та установ або з отримання певних пільг в його оподаткуванні,

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» формування економічного механізму охорони навколишнього природного середовища передбачає:

- взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів щодо охорони навколишнього природного середовища на основі економічних важелів;

- визначення джерел фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища;

- встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів;

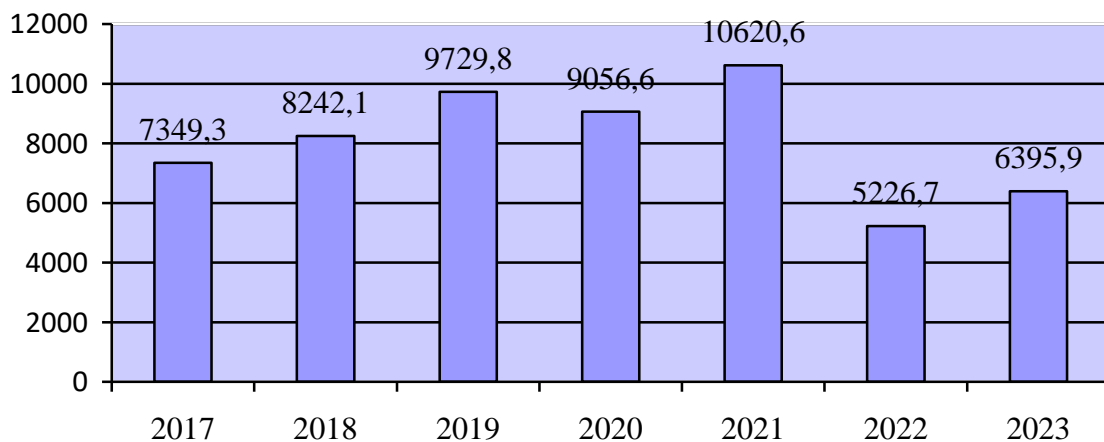
- встановлення нормативів збору та розмірів зборів (плати) за використання природних ресурсів, викиди й скиди забруднювальних речовин у

навколишнє природне середовище, на утворення і розміщення відходів та інші види шкідливого впливу;

– надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг під час упровадження ними маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

– відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища [17].

Відповідно до чинного законодавства України [1], фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища (НПС) здійснюється за рахунок Державного бюджету України, місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони НПС, добровільних внесків та інших коштів.

Рис. 2.9. Динаміка видатків з зведеного державного бюджету України на охорону навколишнього середовища за 2017-2023 рр., млн.грн.

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України

Аналіз фінансування охорони навколишнього середовища вказує, що за всі роки дослідження, частка видатків на природоохоронну діяльність із зведеного бюджету не перевищувала 1% і скоротилась у 2022 році на 51% порівняно із 2021 роком. Все вищевикладене вказує, що природоохоронні заходи на час війни знаходяться на такій собі паузі в регіонах, тимчасово непідконтрольних

Україні та в регіонах, де йдуть активні бойові дії.

Формування та реалізація державної політики сталого розвитку «зеленої» економіки в Україні потребує застосування низки правових, економічних, адміністративних й інформаційних механізмів. Провідну роль під час їх застосування мають відігравати механізми економічного та адміністративного характеру (податкові пільги, знижені мита на ввезення нових технологій, програми фінансування «зелених» проєктів тощо), оскільки саме вони значною мірою впливають на розвиток екологічно-орієнтованих заходів, передбачених державними стратегіями формування позитивних структурних зрушень та «озеленення» національної економіки. Але нині також слід налагоджувати взаємозв'язок між органами державної влади й громадянами, забезпечити інформаційний зв'язок із громадою, надати інформацію про можливість залучення громадян до реалізації політики сталого розвитку «зеленої» економіки, стимулювати та надавати звітність, дати можливість проявляти ініціативу, попри наявність значної кількості законодавчих, нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання самоврядної діяльності в Україні.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Досвід державного регулювання галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища в країнах Європейського союзу

Початком екологічної політики ЄС стало прийняття середньострокової Програми дій у сфері навколишнього середовища у 1973 році, коли ще ЄС була Європейським співтовариством. З того часу було прийнято ще шість подібних документів, які містили основні напрямки діяльності союзу по підтриманню сталості екологічних систем, поступового переходу до зеленої економіки та використання відновлювальних джерел енергії. Оскільки Програми затверджуються відповідними рішеннями Європейського Парламенту та Радою ЄС, то мають юридичну силу обов'язкових до виконання актів, на підставі яких кожна окрема країна-член ЄС закріплює на законодавчому рівні власну програму відповідно до своїх екологічних, адміністративних та фінансових можливостей.

Серед міжнародних нормативних актів, які встановлюють механізми забезпечення глобальної екологічної безпеки, варто виділити такі: Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1976 р.), Віденська конвенція про охорону озонового шару (1985 р.) та Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (1987 р.), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992 р.), Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від (1997 р.), Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.),

Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (2000 р.), Нагойський протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільного використання на справедливій та рівній основі вигод від їх застосування до Конвенції про біологічне різноманіття, прийнятий (2010 р.), Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі (2001 р.), Міжнародна угода з тропічної деревини, укладена в ході Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (2006 р.) тощо[23].

Центром екологічної політики та права при Єльському університеті (Yale Center for Environmental Law and Policy) щорічно складається рейтинг екологічно чистих країн світу (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Рейтинг країн світу за індексом екологічної ефективності у 2022 році

Рейтинг	Країна	Індекс
1	Данія	77,90
2	Велика Британія	77,70
3	Фінляндія	76,50
4	Мальта	75,20
5	Швеція	72,70
6	Люксембург	72,30
7	Словенія	67,30
8	Австрія	66,50
9	Швейцарія	65,90
10	Ісландія	62,80
11	Нідерланди	62,60
12	Франція	62,50
13	Німеччина	62,40
14	Естонія	61,40
15	Латвія	61,10
52	Україна	49,60

Джерело: побудовано автором на матеріалах NONEWS [65]

Дослідження екологічної ефективності вимірює досягнення країни з погляду стану екології та управління природними ресурсами на основі 22 показників в 10 категоріях, які відображають різні аспекти стану навколишнього природного середовища та життєздатності її екологічних

систем, збереження біологічної різноманітності, протидія зміні клімату, стан здоров'я населення, практику економічної діяльності та ступінь її навантаження на навколишнє середовище, а також ефективність державної політики у галузі екології. У 2022 році Україна зайняла 52 місце із індексом 49,60, що є значно кращим показником ніж у 2020 році – 60 місце (індекс 49,50). За останні десять років (2012-2022 роки) Україна покращила свій індекс на 6,20. Враховуючи такі позиції нашої країни, освоєння «зеленого» бізнесу українцями є не лише даниною модним тенденціям, але й викликом та гострою необхідністю

За географічним показником умовно ЄС поділено на чотири регіони: південний (Португалія, Іспанія, Італія, Греція, Мальта, Болгарія, Кіпр та Хорватія), східний (Польща, Угорщина, Румунія, Чехія, Словаччина, Словенія), північний (Данія, Естонія, Ірландія, Латвія, Фінляндія, Литва та Швеція) та центральний і північно-західний (Австрія, Бельгія, Німеччина, Люксембург, Нідерланди, Франція, Великобританія, яка вибула зі складу ЄС на початку 2020 року, але в розрахунках вона присутня). Всі вони характеризуються певними особливостями екологічних політик.

Особливістю південного регіону ЄС є аграрна направленість господарювання та розвинена туристична інфраструктура, що обумовлює такі екологічні проблеми як ерозія ґрунтів, забруднення повітря та води, особливо прибережних районів. З цього регіону для дослідження обрано Мальту, яка посідає 4 місце в рейтингу ЕРІ за 2022 рік. Екологічне законодавство країни базується на трьох основних джерелах: міжнародні договори, законодавство ЄС та національні нормативно-правові акти. Мальта є учасником як напряду, так і через ЄС, наступних найбільш відомих та значних міжнародних угод: Міжнародна конвенція про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою, Конвенція ООН з морського права, Конвенція щодо запобігання забруднення моря відходами та іншими викидами, Женевська конвенція про транскордонне забруднення повітря, Базельська конвенція про транскордонні перевезення шкідливих відходів, Віденська конвенція про охорону озонового шару та Орхуська конвенція про доступ до інформації та доступ до правосуддя

з питань довкілля [89]. Щодо актів ЄС, то вони налічують більш ніж 200 рішень, які мають пряму юридичну силу та директив, які повинні запроваджуватись в національне законодавство.

Національне законодавство Мальти щодо забезпечення та підтримання екологічної безпеки представлено законом про охорону навколишнього середовища, а також розгалуженою системою законодавчих актів, які групуються за різними напрямками, такими як, охорона вод, повітря, суші, захист від шуму, управління відходами, збереження біорізноманіття та природи. Головним державним органом, який керує екологічною політикою є Управління з навколишнього середовища та ресурсів.

В останні декілька років уряд Мальти почав запроваджувати масштабну реформу в енергетичному секторі, результатом якої є запровадження політики, сфокусованої на формуванні рівноваги між економічним та екологічним секторами. Дії було направлено на модернізацію енергетичної інфраструктури, включаючи перехід електрогенерації з використання нафти до використання природного газу. Важливим напрямком також є запровадження програм стимулювання енергетики шляхом надання грантів та податкових кредитів на енергозберігаючі проекти (системи освітлення, теплоізоляція, сонячне опалення, фотоелектричні панелі, сонячні водонагрівачі та вітряні станції). Цими заходами уряд намагається підвищити частку використання поновлюваних джерел енергії, яка складає лише 6% (станом на 2022 рік) від загального обсягу вироблення енергії. Через дефіцит води, який й значною проблемою для Мальти, країна удосконалює регулювання порядку опріснення водних ресурсів та інвестує в заводи по очищенню стічних вод, які повинні знизити навантаження на бюджет в частині надання дотацій для промисловості та сільського господарства [89]

Однак, зусилля держави направлені не тільки на прийняття та запровадження норм, але й на екологічну освіту населення, активне впровадження цифрових державних послуг та інформування різних категорій громадян про їхні права та обов'язки. Наприклад, для фермерів функціонує

онлайн-платформа з інформацією про те, як виконувати обов'язки щодо використання нітратів в господарській діяльності; на рівні уряду запроваджено програму по екологічній освіті у школах тощо.

Східний регіон Європи характеризується промисловими забрудненнями повітря та води через присутність в країнах вугільних та хімічних підприємств. Словаччину обрано для дослідження як країну з 28 місцем у рейтингу EPI, який є найвищим серед країн цього регіону. Національне законодавство у сфері екологічної політики та безпеки в Словацькій Республіці представлено Конституцією, яка закріплює право на життєздатне довкілля та обов'язок громадянина захищати та покращувати навколишнє середовище. Кодекси в цій сфері відсутні, серед законодавчої бази слід відмітити закони про відходи, про рибальство, про збір, зберігання та поширення екологічної інформації, про оцінку впливу на довкілля, про охорону атмосферного повітря, про воду та інші [65]. Вищим органом, який наділений обов'язками керування екологічною політикою є Міністерство навколишнього середовища. Функціонують також районні відділення, яких налічується 72, та Словацька екологічна інспекція. Система органів державної влади представлена муніципалітетами та спеціальними установами із захисту окремих екологічних сфер (наприклад, рибальства). Можливо через таку розгалужену систему управління в країні відмічають слабку реалізацію законодавчих норм. Країна значною мірою залежить від атомної енергетики, близько 54% енергоспоживання покладається на це джерело, і станції продовжують будувати. На поновлювані джерела енергії припадає лише 6,8% виробництва енергії (станом на 2022 рік) [68]. В 2019 році уряд Словаччини ухвалив нову екологічну стратегію під назвою «Зелена Словаччина – Стратегія екологічної політики Словацької республіки до 2030 року». Основними напрямками нової стратегії є три напрямки: захист води та біорізноманіття, атмосферного повітря, а також запровадження та підтримання зеленої економіки. Окремо акцентовано увагу на покращенні стану національних парків та лісів країни [90].

Країни північного регіону ЄС відрізняються гармонійним розвитком та

раціональним використанням природних ресурсів. Цей регіон представлено Данією, яка очолила рейтинг найбільш екологічно чисті країни світу за 2023 рік, що приділяють найбільше уваги захисту навколишнього середовища. Ця країна має довгу історію розвитку екологічної політики, перший комплексний природоохоронний акт видано у 1973 році на базі раніше прийнятих (деякі з них сягали ХІХ століття) законів про охорону здоров'я, забруднення водотоків та регулювання відносин з сусідніми країнами з приводу недопущення забруднень довкілля промисловістю та фермерськими господарствами. Трохи раніше, в 1971 році було створено Міністерство охорони навколишнього середовища (з 1971 по 1973 роки воно називалось Міністерством по боротьбі з забрудненнями). Вже при формуванні Міністерства відмічається децентралізація. На центральному рівні Міністерство як вищий державний орган керує основними екологічними завданням, муніципалітетам на місцях дозволяється видавати дозволи, проводити контроль та інспектування суб'єктів господарювання. Серед державних інститутів слід також відмітити наявність Міністерства клімату та енергетики, Екологічної економічної ради, Агентства з охорони навколишнього середовища, Агентство та Датське агентство природи.

Зазначається, що лідерство країни забезпечили її вітропарки. Вже у 2019 році енергія вітру забезпечила 50% потреб країни, наразі цей показник сягає 60%. Окрім того, в країні активно впроваджують екологічні методи ведення сільського господарства. Данія планує скоротити свої викиди на 70% до 2030 року.

Центральний та північно-західний регіон ЄС представлено Францією, яка займає 12 місце серед країн світу за рейтингом ЕРІ за 2022 рік (проти 2го у 2018 році). Основні принципи екологічного права викладено в Екологічній Хартії 2004 року, яка є частиною Конституції країни. На відміну від країн, які розглядалися, Франція має Екологічний кодекс, який містить значну кількість законів та наказів, що стосуються безпеки довкілля, зокрема, правила щодо збереження природних ресурсів, порядок моніторингу небезпечних видів діяльності, порядок розрахунку екологічних оцінок та регулювання

громадських екологічних ініціатив. Французьке законодавство також має Гірський та Енергетичний кодекс, Кодекс з охорони здоров'я. Вищий орган влади в екологічній сфері представлено Міністерством з екологічних та інклюзивних перехідних процесів, який здійснює свою політику через п'ять генеральних управлінь: енергії та клімату; інфраструктури, транспорту та моря; планування, житла та природи; попередження технологічних ризиків; цивільної авіації. Ще одним державним органом у сфері підтримання екологічної безпеки є Генеральна рада з навколишнього середовища та сталого розвитку, яка має на меті консультування уряду з екологічних питань. Рада є спеціальним органом, що займається оцінкою впливу державних та приватних екологічних проектів на довкілля.

Франція має розгалужену систему адміністративних органів, які займаються спеціальними екологічними питаннями, зокрема, ядерною безпекою, радіоактивними відходами тощо, а також місцеву владу, яка користується адміністративними засобами по відношенню до порушників екологічної безпеки[86].

Екологічна стратегія Франції відзначається політичними інноваціями та технологічним прогресом. Країна активно відмовляється від вугільних електростанцій, збільшуючи залежність від ядерної, вітрової та сонячної енергії. Енергетичний закон Франції від 2019 року передбачає скорочення викидів CO₂ на 37% до 2030 року. Наразі 25,3% енергії в країні генерують зелені джерела. Також у Франції реалізують програми з покращення якості води.

Корисною є французька практика з приводу доступу громадян до екологічної інформації та участі громадськості у вирішенні екологічних питань. У країні існує Кодекс відносин між громадськістю та адміністрацією. Крім того, будь-яке публічне адміністративне рішення, план або проект, який може вплинути на стан довкілля, повинен бути наданий на розгляд громадян відповідної місцевості. Громадськість може представляти свої спостереження, думки та коментарі, зокрема, через інтернет [65].

Найбільш стимулюючий вплив у сфері раціоналізації природокористування має удосконалена податкова система. Разом із тим міжнародний досвід здійснення екологічного оподаткування доводить, що воно має обмежене застосування в економічно розвинених країнах. З метою стимулювання природоохоронної діяльності, зниження рівня забруднення перевага надається саме ринковим регуляторам. Тому у різних країнах ефект від застосування екологічних податків неоднаковий (табл.3.2).

Таблиця 3.2.

Ефект від застосування окремих природоохоронних податків у зарубіжних країнах

Країна	Тип податків та платежів	Ефект
Данія	Плата за відходи	Збільшення повторного використання будівельних відходів
Нідерланди	Плата за відходи	Рівень побутових відходів знизився на 10–20%
Німеччина	Податок на токсичні відходи	Рівень зберігання відходів знизився до 20–45%
Франція	Платежі за забруднення	Проявляється помірний ефект через те, що податки нижчі, ніж витрати на зменшення забруднення
Швеція	Податок на вуглець	Зменшення забруднення на 6%, податок вищий за витрати на зменшення забруднення
Швеція, Норвегія	Податок на сірчистий ангідрид	У Швеції ефект нечіткий, у Норвегії – зменшення забруднень довкілля на 3–4%

Напрями природоохоронної політики та набутий у світовій практиці досвід доводять необхідність реформування вітчизняної податкової системи. Оскільки нині, на природоохоронні заходи витрачається від 1/3 до 2/3 вартості основного капіталу, то ефективним буде надання податкових пільг підприємствам, що реалізують відповідні природоохоронні програми.

Також у зарубіжній практиці поширеним і ефективним механізмом залучення коштів у природоохоронну діяльність є страхування екологічних ризиків. З урахуванням того, що кількість техногенних аварій та екологічних

катастроф збільшується, зростає актуальність застосування такого механізму. Збитки від однієї екологічно застрахованої події подекуди перевищують мільярд доларів[66].

Екологічна безпека охоплює широкий спектр суспільних відносин із забезпечення та підтримання необхідного для життя людини, а також, існування та збереження біорізноманіття, навколишнього природного середовища. Процес підтримання екологічної безпеки на належному для життя рівні є складним та багатограним, що включає комплекс заходів, процедур та напрацьованих практик в екологічній площині. Європейські країни та світ вже давно використовують дефініції «environmental safety», «environmental policy» та «environmental law», і все активніше працюють в напрямку запровадження нових методів зменшення антропогенного впливу на довкілля в рамках національних екологічних політик.

Аналіз законодавств країн ЄС показує сформовану та працюючу адміністративну та нормативноправову системи в екологічній галузі. Слід відмітити, що система законодавства країн ЄС має схожості з українською та представлена Конституціями країн, законом про охорону навколишнього природного середовища та законами за спеціалізацією (про охорону вод, суші, повітря тощо).

Вітчизняна кодифікація екологічних норм подібна до існуючої у Франції, що є позитивним для України показником. Система органів влади, які забезпечують охорону довкілля у країнах ЄС, представлена профільними міністерствами, інспекціями, агентствами та управліннями. Щодо стану забезпеченості законодавчих норм та розгалуженістю державного апарату, який відповідальний за їх виконання, Україна більше тяжіє до практики Словаччини, що по більшій частині можна аргументувати радянською спадщиною моделі державного управління.

Корисною практикою для України, як для держави з 70% території, займаними сільськогосподарськими угіддями, може стати політика Данії щодо правил використання добрив, затвердження та реалізації програм з

використання нітратів (з пільгами для сільськогосподарських підприємств, які не використовують нітрати тощо), а також поступове озеленення економіки та використання відновлювальних джерел енергії.

Післявоєнне відновлення України має відбуватись на засадах Європейського зеленого курсу та використання передових екологічних інструментів. Під час відбудови перед Україною стоїть нелегке завдання – одночасно реалізувати декілька векторів: відновлення довкілля, впровадження євроінтеграційних реформ та реалізація політики щодо зміни клімату.

Важливим внеском у майбутнє відновлення довкілля стала Ukraine Recovery Conference, яка відбулася 4-5 липня 2022 у швейцарському Лугано.

Однією з програм конференції, яку планують реалізувати в майбутньому, є «Відбудова чистого та захищеного середовища». В її межах планують втілити 76 природоохоронних проєктів на 25,5 млрд євро. Практичними результатами реалізації програми мають стати: будівництво понад 100 сучасних об'єктів управління відходами, 10 національних парків, організованих за стандартами ЄС, 9 лісонасінневих центрів з вирощування саджанців дерев та ін. На конференції в Лугано Україна та Швейцарія ухвалили домовленості про допомогу в реалізації кліматичних проєктів для відновлення України.[22]

Хоча Швейцарія не входить до Європейського Союзу, її досвід ведення екологічної політики – знаковий. Швейцарія інвестуватиме у проєкти, які мають скоротити викид парникових газів. Адже відбудова України потребуватиме інтенсивного використання різних сфер: видобування, промисловості, транспорту та інших, що супроводжуватиметься збільшенням викиду вуглецю в атмосферу. Досвід та підтримка Швейцарії цінні, щоб впроваджувати «зелені» принципи та відбудувати країну без шкоди для світової екології.

Перш за все, акцент на реформуванні енергетичної сфери, розвитку сонячної, вітрової та водної електроенергії. У планах впровадити в Україні національну систему торгівлі квотами на викиди парникових газів та

вдосконалити системи моніторингу, звітності та верифікації викидів.

Крім цього, в рамках екологічної політики європейських країн щодо забезпечення та підтримання екологічної безпеки проводиться активна робота по екологічній освіті як на базі шкіл всіх рівнів, так і у сфері вищих навчальних закладів, що також потрібно активно впроваджувати в українській системі освіти. Існує нагальна потреба у формуванні та постійному підвищенні рівня правосвідомості громадян, забезпеченні їхнього доступу до екологічної інформації та можливостям по отриманню цього доступу.

3.2 Напрями вдосконалення регулювання природоохоронної діяльності в умовах євроінтеграції України

Важливою віхою на шляху послідовного руху України у рамках євроінтеграційного вектору її розвитку стало ухвалення 23.06.2022 лідерами двадцяти семи країн-членів ЄС рішення про надання нашій державі статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, початок переговорів Європейською радою про вступ до ЄС 14 грудня 2023 року, початок скринінгу українського законодавства Єврокомісією 17 січня 2024 року на відповідність праву ЄС. Значення цих історичних подій складно переоцінити, адже, за твердженнями багатьох експертів, перспектива членства в ЄС є потужним поштовхом для подальшого реформування політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер України. Зважаючи на це, на особливу увагу заслуговують і питання правового забезпечення вирішення екологічних проблем в Україні, які повинні бути узгоджені з європейською інституційною базою, адаптовані до норм і стандартів ЄС, а також стратегічно зорієнтовані на досягнення спільних для європейських країн і міжнародної спільноти цілей розвитку в екобезпечному середовищі.

Аналіз цілей екологічної політики ЄС дає підстави виокремити як пріоритетні напрями такі як: «збереження, захист і поліпшення якості навколишнього середовища; охорона здоров'я населення; розумне та

раціональне використання природних ресурсів; підтримка заходів на міжнародному рівні щодо вирішення регіональних або глобальних проблем навколишнього середовища» [35]. У зв'язку з цим вбачається, що покладення на інституції загальноєвропейського значення функції здійснення екологічної політики ЄС є позитивною практикою з огляду на те, що така діяльність дозволяє уникнути суб'єктивності у розв'язанні різного роду екологічних проблем як окремих країн, так і ЄС у цілому, а також сприяє гармонізації законодавства в екологічній сфері.

Серед основних суб'єктів з реалізації екологічної політики у ЄС слід назвати Європейський парламент, Раду ЄС, Комісію ЄС, Суд ЄС, Омбудсмена ЄС, Європейський інвестиційний банк, а також спеціалізовані установи: Європейське агентство з навколишнього середовища, Європейську мережу інформації та спостереження за навколишнім середовищем, Мережу ЄС для імплементації та застосування права навколишнього середовища, Європейську консультативну раду з навколишнього середовища, Європейський консультативний форум з навколишнього середовища і сталого розвитку та ін. [78, с. 15; 32]. На національному рівні реалізація екологічної політики відповідно до вимог ЄС досягається завдяки власній інституційній складовій [35, с. 106-115].

В сучасних умовах співпраця України та ЄС представлена сукупністю інститутів та галузей, що сприяють гармонійним політичним відносинам, стратегічному партнерству, економічним взаєминам, вирішенню спільних екологічних проблем між державами. Загалом можна стверджувати, що сучасні українсько-європейські міждержавні відносини мають найвищий інституційний рівень. Інституційне забезпечення є ключовим питанням у реалізації євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України, однак його успішність ставиться у пряму залежність, в першу чергу, від готовності відповідних інститутів до сприйняття та інтеграції екологічної політики в інші політики [36, с. 61-63].

Відповідно до ст. 191 Договору про функціонування Європейського

Союзу, сприяє досягненню таких цілей: 1) збереження, захист та покращення якості довкілля; 2) захист здоров'я людей; 3) виважене та раціональне використання природних ресурсів; 4) заходи зі сприяння на міжнародному рівні для вирішення регіональних і всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьба зі зміною клімату [38].

Серед міжнародних нормативних актів, які встановлюють механізми забезпечення глобальної екологічної безпеки, варто виділити такі: Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1976 р.), Віденська конвенція про охорону озонового шару (1985 р.) та Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (1987 р.), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992 р.), Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від (1997 р.), Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.), Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття (2000 р.), Нагойський протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів та спільного використання на справедливій та рівній основі вигод від їх застосування до Конвенції про біологічне різноманіття, прийнятий (2010 р.), Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі (2001 р.), Міжнародна угода з тропічної деревини, укладена в ході Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (2006 р.) тощо.

Разом з тим, важливою та невід'ємною частиною глобальної екологічної безпеки є екологічна безпека, що реалізується в межах певного регіону. Серед політико-правових інструментів, покликаних забезпечити екологічну безпеку на регіональному рівні варто назвати наступні міжнародні домовленості: Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (1992 р.) та протоколи до неї; Конвенція про охорону Середземного моря від забруднення (1976 р.), Конвенція ООН з морського права (1982 р.), Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря (1992 р.), Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (2003 р.) та протоколи до неї. Як видно, системоутворюючими критеріями при цьому можуть виступати басейни рік,

морів, океанів, гірські масиви, певні географічні регіони тощо.

Важливу роль в питанні забезпечення екологічної безпеки відіграють акти щодо запобігання транскордонного впливу діяльності, джерело якої знаходиться в межах району, що підпадає під юрисдикцію однієї держави, а згубний вплив проявляється на території іншої держави. Такий тип забруднення є свідченням екологічної взаємозалежності країн та зумовлює необхідність розвивати між ними співробітництво з питань екологічної безпеки.

Серед міжнародних договорів цієї групи варто виділити наступні: Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадках аварій, які призводять до забруднення нафтою (1969 р.), Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден (1973 р.), Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979 р.) та протоколи до неї, Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (1989 р.), Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (1992 р.) та ін.

Зважаючи на таку кількість міжнародних домовленостей, причому наведений перелік є далеко не повним, можемо констатувати, що за досить короткий проміжок часу було прийнято значну кількість міжнародних нормативних актів, які встановлюють механізми правового забезпечення екологічної безпеки. Це свідчить про швидкі темпи розвитку правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки. Однак, існуючі інструменти запобігання і протидії екологічним загрозам є неспіврозмірними із постійно зростаючим рівнем екологічної небезпеки.

Глобальний масштаб викликів екологічній безпеці зумовив ключову роль в їх розв'язанні інтеграційних об'єднань і міжнародних організацій, які здатні консолідувати зусилля багатьох держав, зокрема шляхом розробки міжнародно-правових інструментів забезпечення екологічної безпеки. Попри прийняття протягом останніх десятиліть значного масиву міжнародних актів в сфері екологічної безпеки, у міжнародному праві існує велика кількість прогалин, що стосуються питань екологічної безпеки, особливо щодо притягнення до

відповідальності за заподіяну довкіллю шкоду.

Ефективне розв'язання екологічних проблем потребує більш рішучих кроків на національному, регіональному (ЄС) та міжнародному рівні, які були б співрозмірними із масштабами екологічних загроз. Одним із можливих шляхів є створення в структурі ООН органу, що мав би статус головного органу Організації, на кшталт Ради Безпеки, діяльність якого буде спрямована на досягнення гармонійного співіснування людини із навколишнім природним середовищем.

Екологічна ситуація в Україні є дуже складною, і навантаження на навколишнє природне середовище постійно зростає. Проблеми забруднення та експлуатації природних ресурсів, зумовлені, зокрема, військовою агресією з боку російської федерації, продовжують ставити під загрозу здоров'я населення, екологічну безпеку і економічну стабільність країни. Проблемам охорони земельних ресурсів приділяється недостатньо уваги, що призводить до нераціонального використання та деградації природних ландшафтів та зникнення малих річок. Площі зелених насаджень у населених пунктах скорочуються, адекватне відтворення та ощадливе використання тваринного та рослинного світу не забезпечується, водні ресурси нераціонально використовуються і продовжують забруднюватися. Також тривають проблеми з організацією та проведенням геологічних спостережень за природними та антропогенними геодинамічними процесами. Це може призводити до небезпеки виникнення кризових ситуацій та загрози для економіки і здоров'я населення. В багатьох містах спостерігається високий рівень забруднення повітря. Така складна екологічна ситуація зумовлена рядом факторів, включаючи неефективне функціонування системи моніторингу довкілля, створеної згідно з вимогами Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

20 вересня 2022 р. Верховна Рада прийняла закон, за яким в Україні створено національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів (РВПЗ). Це важливий крок для того, щоб зробити повітря в Україні чистішим. А також

контролювати та зменшувати викиди шкідливих речовин[55]. Ефективне поводження з відходами – ще одна реформа на шляху до євроінтеграції. Розв’язання питання відходів особливо актуальне зараз, коли їхня кількість суттєво зростає внаслідок військових дій. Під час очищення територій, розбору завалів, відновлення житлових будинків та підприємств з’являється велика кількість будівельного сміття. У планах - збудувати в Україні 142 об’єкти для спеціального поводження з відходами.

Важливою складовою, без якої неможливе відновлення та проведення якісних змін довкілля, є екологізація свідомості українців. Йдеться про більш заощадливе ставлення громадськості до природних ресурсів, відповідальність кожного за чисте довкілля для себе та наступних поколінь. Переформатування зі споживацького ставлення на більш заощадливе.

У майбутньому передбачається створення та реалізація Міжвідомчої програми «Екологічна просвіта та інформування для сталого розвитку України на 2022-2032 роки» для кожної області України.

Від воєнних дій постраждали українські ліси, багато територій з насадженнями досі залишаються замінованими. Тому всі ініціативи та євроінтеграційні програми щодо лісової політики маємо підлаштовувати під воєнні реалії.

Залучати кошти та міжнародних експертів до розмінування, раціонально використовувати лісові ресурси та збільшувати лісистість України.

Цьому сприятимуть: висадження лісів, впровадження нових правил рубок, розвиток рекреаційних ресурсів лісу та легалізація самостійних або «диких лісів».

Одним із ключових орієнтирів стосовно лісів має стати Лісова стратегія ЄС до 2030 року. А також будівництво сучасних лісонасінневих центрів, відновлення лісів та збалансований розвиток лісового господарства.

Інтегроване управління водними ресурсами передбачає досягнення і підтримання «доброго» екологічного стану вод, забезпечення їх раціонального використання та доступ населення до якісної питної води. основних проблем

галузі використання, охорони вод та відтворення водних ресурсів, до яких можна віднести:

- зменшення обсягів доступних до використання прісних водних ресурсів, обміління поверхневих та вичерпання підземних вод;
- критичний екологічний стан переважної більшості поверхневих водних масивів, який класифікується як «задовільний», «поганий» і «дуже поганий»;
- неврегульованість нормативів екологічної безпеки водокористування та екологічних нормативів якості води масивів поверхневих та підземних вод;
- щорічне зростання збитків, завданих повеннями (паводками) чи посухами, що посилюються негативним впливом зміни клімату;
- руйнування інфраструктури водопостачання, водовідведення та гідротехнічних споруд внаслідок російської збройної агресії;
- відсутність державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства щодо скидання забруднених промислових та комунальних стоків у водні об'єкти, і тих, що подаються до очисних споруд, забруднення із сільськогосподарських джерел.

За 2022 рік: затверджено державні програми моніторингу вод, у тому числі діагностичного та операційного моніторингу масивів поверхневих, підземних і морських вод (накази Міндовкілля від 05.01.2022 № 1, № 2, № 3); затверджено плани управління ризиками затоплення на окремих територіях у межах районів басейнів річок (розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 895); оновлено склад інституту Уповноважених Уряду у рамках виконання п'яти двосторонніх міждержавних Угод щодо співробітництва на транскордонних водотоках; схвалено Водну стратегію України на період до 2050 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1134).

Фундаментом для майбутніх змін є реформа державного екологічного контролю. Передусім, варто усунути корупцію та підвищити ефективність роботи органу.

Це необхідна передумова для ефективного функціонування і використання коштів з цільових чи донорських фондів, які потрібні для

післявоєнного відновлення і розбудови зеленої економіки України.

Потрібно працювати над тим, щоб підвищити рівень довіри до вітчизняного екологічного контролю серед українців і міжнародної спільноти.

Необхідним також є посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за шкоду довкіллю, а також зміна підходу до екологічних злочинів.

Вирішення зазначених проблем можливе завдяки впровадженню системних програмних методів, які охоплюють наступні кроки:

Затвердження та реалізація Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля. Ця програма спрямована на вирішення проблем, зазначених раніше, і передбачає впровадження комплексу заходів для модернізації системи моніторингу довкілля.

- визначення основних заходів щодо спрямування даних системи моніторингу довкілля на задоволення інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища. Програма має передбачати встановлення пріоритетів збору та аналізу даних з метою надання комплексної і актуальної інформації органам державного управління;

- оновлення методологічної бази підсистем державного моніторингу довкілля. Програма передбачає перегляд і оновлення методів збору даних, відбору проб та аналізу екологічних показників з метою покращення точності та достовірності інформації.

- удосконалення загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційноаналітичної системи забезпечення прийняття управлінських рішень та доступу до екологічної інформації та її мережі. Програма передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій для забезпечення швидкого та зручного доступу до екологічної інформації для зацікавлених сторін.

2. Застосування системних програмних методів у спрямуванні та оптимізації системи моніторингу довкілля дозволить забезпечити збір актуальних та достовірних даних про стан навколишнього природного середовища, що сприятиме покращенню екологічної безпеки та ефективного управління навколишнім середовищем в Україні.

ВИСНОВКИ

Метою дипломної роботи магістра було дослідження теоретико-методологічних основ та практичних аспектів державного регулювання у галузі природокористування, охорони навколишнього середовища та пошуку шляхів їх поліпшення для забезпечення екологічної безпеки.

Виконання поставлених на початку роботи задач успішно виконано і дозволило сформулювати наступні висновки:

1. У широкому розумінні «охорона навколишнього середовища» і «охорона природи» передбачають працю людей та їх дії у сфері охорони довкілля, тому такий підхід є виправданим. Разом з тим в останній час ці терміни часто підміняються іншими: «екологічна діяльність», «природоохоронна діяльність». Природоохоронну діяльність можливо представити як дії державних і недержавних органів, юридичних і фізичних осіб, що направлені на гармонійне єднання навколишнього середовища, суспільства та стійкого розвитку, ефективне використання і відновлення природних ресурсів, попередження зміни клімату, збереження біорізноманіття та якісного середовища існування людини.

Екологічна безпека є складовою національної і транснаціональної безпеки, є системою правових, управлінських норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантування захищеності права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечує регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства і держави.

2. Розглянуто і узагальнено в роботі різні підходи до формування принципів природоохоронної діяльності та проведено їх класифікацію за рівнем розвитку суспільства, сферою діяльності та структурою права.

3. Визначено функції природоохоронної діяльності та виділено

загальні та спеціальні функції, дано характеристику кожної з них. Визначено методи управління природоохоронною діяльністю – це механізми, які на основі виробленої методології дозволяють ефективно вирішувати питання природокористування та охорони навколишнього середовища. Система методів управління природоохоронною діяльністю, що існує в Україні, включає нормативноправові, адміністративні, економічні та організаційні методи. Адміністративні методи природоохоронної діяльності базуються на використанні заборон і дозволів, що встановлюються законодавством. Економічні методи управління природоохоронною діяльністю є більш перспективними як у розвинених країнах світу, так і в Україні. Існують такі економічні стимули, що сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля: збори за спеціальне використання природних ресурсів, екологічні податки за забруднення навколишнього середовища, пільгове кредитування, фінансування проектів, екологічне страхування, субсидії. До економічного впливу на природокористувача, який порушує екологічні вимоги, відносяться штрафні санкції. Саме економічний механізм екологічного управління забезпечує надходження у державні фонди фінансових ресурсів, які направляються на природоохоронні заходи.

4. Чинну увагу в роботі приділено інституційно-правовому механізму та функціональним аспектам забезпечення формування і здійснення сучасної екологічної політики України. Означено міжнародні, європейські норми та державні нормативно-правові акти, що регламентують природоохоронну діяльність. Наведено структуру органів державного управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки із поділом їх на Органи загального управління, Органи спеціального управління і контролю в галузі природокористування, Органи спеціального ресурсного управління, Органи громадського управління та Органи прокурорського нагляду. Україна є підписантом 26 природоохоронних конвенцій та протоколів і у відповідності до вимог часу сформувала розгалужену законодавчо-правову базу.

5. В роботі дана оцінку ефективності використання важелів державного регулювання природоохоронної діяльності. При впровадженні природоохоронних заходів можуть спостерігатися три види результату: екологічний, соціальний та економічний. Екологічний результат визначається за різницею показників стану довкілля до та після впровадження природоохоронного заходу. Соціальний результат виражається у поліпшенні умов життя населення, підвищенні рівня здоров'я і збільшенні ефективності суспільного виробництва (зниження захворюваності населення і подовження життя, підтримка екологічної рівноваги, збереження естетичної цінності природних ландшафтів та інших пам'яток природи). Економічний результат є відображеним у грошовій формі зниженням (економією) або попередженням втрат природних ресурсів, живої та суспільної праці в усіх сферах. Всі три види результатів мають тісний зв'язок.

6. В системі економічного регулювання природоохоронної діяльності передбачені різноманітні заходи примусового характеру з метою забезпечення дотримання природоохоронного законодавства та екологічних стандартів. Екоподатки дійсно втілюють принцип «забруднювач платить» і стимулюють компанії впроваджувати екологічно чисті, ресурсозберігаючі технології та безвідходне виробництво. Нині ставка екологічного податку на викиди CO₂ в Україні одна з найнижчих у світі. За 2022-2023 рік підприємствам, які розташовані на територіях бойових дій, не нараховуватимуть та не потрібно сплачувати екологічний податок.

За 2022-2023 рік підприємствам, які розташовані на територіях бойових дій, не нараховуватимуть та не потрібно сплачувати екологічний податок

Аналіз сучасної ситуації вказує, що екологічна ситуація в Україні є дуже складною, і навантаження на навколишнє природне середовище постійно зростає. Проблеми забруднення та експлуатації природних ресурсів, зумовлені, зокрема, військовою агресією з боку російської федерації, продовжують ставити під загрозу здоров'я населення, екологічну безпеку і економічну стабільність країни. Проблема охорони земельних ресурсів приділяється

недостатньо уваги, що призводить до нераціонального використання та деградації природних ландшафтів та зникнення малих річок. Площі зелених насаджень у населених пунктах скорочуються, адекватне відтворення та ощадливе використання тваринного та рослинного світу не забезпечується, водні ресурси нераціонально використовуються і продовжують забруднюватися. Також тривають проблеми з організацією та проведенням геологічних спостережень за природними та антропогенними геодинамічними процесами. В багатьох містах спостерігається високий рівень забруднення повітря. Через обстріли утворились понад 750 тисяч тонн відходів руйнацій, якими забруднено 30 млн га території, а сотні тисяч квадратних кілометрів потенційно забруднені мінами та снарядами. Аналіз фінансування охорони навколишнього середовища вказує, що за всі роки дослідження, частка видатків на природоохоронну діяльність із зведеного бюджету не перевищувала 1% і скоротилась у 2022 році на 51% порівняно із 2021 роком. Все вищевикладене вказує, що природоохоронні заходи на час війни знаходяться на такій собі паузі в регіонах, тимчасово непідконтрольних Україні та в регіонах, де йдуть активні бойові дії.

Вивчення досвіду державного регулювання галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища в країнах Європейського союзу, що входять у число «самих зелених» країн (а саме Мальти, Словацької Республіки, Данії, Франції) дозволяє пропонувати імплементацію їх досвіду в Українське законодавство. Вітчизняна кодифікація екологічних норм подібна до існуючої у Франції, що є позитивним для України показником. Щодо стану забезпеченості законодавчих норм та розгалуженістю державного апарату, який відповідальний за їх виконання, Україна більше тяжіє до практики Словаччини, що по більшій частині можна аргументувати радянською спадщиною моделі державного управління. Корисною практикою для України, як для держави з 70% території, займаними сільськогосподарськими угіддями, може стати політика Данії щодо правил використання добрив, затвердження та реалізації програм з використання нітратів (з пільгами для сільськогосподарських

підприємств, які не використовують нітрати тощо), а також поступове озеленення економіки та використання відновлювальних джерел енергії. Реформування енергетичної сфери, розвиток сонячної, вітрової та водної електроенергії за досвідом Швейцарії. В рамках екологічної політики європейських країн щодо забезпечення та підтримання екологічної безпеки проводиться активна робота по екологічній освіті як на базі шкіл всіх рівнів, так і у сфері вищих навчальних закладів, що також потрібно активно впроваджувати в українській системі освіти.

7. Проблемами для української екології є зруйнована Каховська ГЕС, дамба на річці Ірпінь, Київської області, нафтобази у Львові, Кременчуці, ліси Київської, Чернігівської, Житомирської, Сумської, Харківської, Луганської та Донецької областей (в т.ч. Ізюмський та Серебрянський), поля Херсонської і Запорізької областей, що втратили родючість через численні пожари, найбільш замінована територія в світі (за даними ООН), фортифікаційні споруди та інше. Цей страшний список продовжується і може мати глобальні наслідки, не тільки для України.

Вищевикладене дозволило визначити напрями вдосконалення регулювання природоохоронної діяльності на вирішення проблем сьогодення та перспектив екологічної безпеки України на період післявоєнної відбудови. Вже в 2023 році Україна продовжує інтеграцію законодавства в ЄС, це і прийняття змін до Водного, Земельного, Лісового кодексів, визначення основних заходів щодо спрямування даних системи моніторингу довкілля на задоволення інформаційних потреб державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища; оновлення методологічної бази підсистем державного моніторингу довкілля; удосконалення загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційноаналітичної системи забезпечення прийняття управлінських рішень та доступу до екологічної інформації та її мережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андронов В. А., Крюков О. І., Ковальчук В. Г., Домбровська С. М. Екологічна безпека держави: державно-управлінський вимір: монографія. Харків : НУЦЗУ, 2016. 220 с.
2. Андрієнко М. В., Шако В. С. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1051>
3. Андрієнко М. В., Шако В. С. Механізми реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2017. № 18. С. 47–53.
4. Анісімова Г. В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини : монографія. Харків : Право, 2019. 672 с.
5. Артеменко О. В. Державна політика щодо природокористування у контексті забезпечення національної безпеки України : дис. ... канд. наук держ. упр. Київ, 2018. 233 с.
6. Батур Ю. Г. Державне управління і регулювання лісовим господарством України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2019. Вип. 1. С. 77-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2019_1_15.
7. Білозьоров Є.В. Принципи правозахисної діяльності : доктринальний підхід. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 18*. Київ, 2017. Вип. 32. С. 35–41.
8. Білоскурський Р. Р. Механізми державного регулювання в системі еколого-економічного розвитку України. *Український журнал прикладної економіки*. 2017. Т. 2. Вип. 1. С. 14–27.
9. Бондар О. І., Галушкіна Т. П., Унгурян П. Я. «Зелена» економіка як

підгрунтя екологізації місцевого розвитку : монографія. За заг. ред. д. б. н., проф. О. І. Бондаря. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 238 с.

10. Бочко О. І., Рій І. Ф., Капраль А. Р. Економічне стимулювання раціонального природокористування. АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ Випуск 20/2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8177223>

11. Буканов Г. М. Механізми державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 20. С. 26–31.

12. Взаємодія громадськості з органами державної влади в екологічній сфері: оцінка сучасного стану : Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1435/> (дата звернення: 10.01.2023).

13. Відкрита енциклопедія. Вікіпедія .- URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93>

14. Водний кодекс України. № 214/95-ВР від 06.06.95 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

15. Волков О.Є. Адміністративно-правове забезпечення використання й охорони лісового фонду України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 387с

16. Галушкіна Т. П., Мусіна Л. А., Потапенко В. Г. Основні засади впровадження моделі «зеленої» економіки в Україні : навчальний посібник. Київ: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 154 с.

17. Глушко О. І., Гбур З. В. Правовий аспект державного управління в екологічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 7. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.7.3

18. Гулак О. В., Головій Л. В., Савенко Г. В. Забезпечення євроінтеграційних процесів в екологічній сфері України: адміністративноправові аспекти. Монографія. Київ : ЦП КОМПРИНТ, 2018. 397 с.

19. Головка А. Правові принципи природоохоронної діяльності: загальнотеоретична характеристика. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Центр українсько-європейського наукового співробітництва. Од.2019. №6. С.8-11 <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/2.pdf>

20. Голян В.А., Андрощук І.І. Економічний механізм природокористування: рентна плата за спеціальне використання природних ресурсів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 9. С. 166-174.

21. ДСТУ ISO 14001:2015. Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування. URL: <https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu.pdf> (дата звернення 05.01.2024)

22. Екологічні реформи України на шляху до ЄС. Економічна правда. 10.08.2022. - URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/10/690226/>

23. Екополітика. Веб-сайт. - URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichni-podatki-ukraini-hto-za-shho-i-skilki-splachuie/>

24. Заверюха М. М. Правова охорона лісів в умовах воєнного часу. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 164-167.

25. Заржицький О. С. Правові аспекти регіональної екологічної політики : монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. 160 с.

26. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768- III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 11.10.2023)

27. Зуєв В. А. Правове регулювання реалізації екологічного управління в Україні та шляхи його вдосконалення. *Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення*. К.: ВЕГО «МАМА 86», 2003. С. 51–92.

28. Екологічне право України / за ред. В.К. Попова, А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2001. 398 с.

29. *Калашиник О. М.* Екологічна безпека як складова державної політики України: понятійно-термінологічний аспект. *Демократичне врядування*. 2018. Вип. 21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_21_4.
30. Кодексу України про надра. 132/94-ВР від 27.07.94 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>
31. Комарницький В.М. Шевченко В.І., Єлькін С.В. Екологічне право: навч. пос., К: Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.
32. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 15.12.2021).
33. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / за заг. ред. Г. Друзенка. Київ : К.І.С., 2010. 536 с.
34. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
35. *Латинін М., Біловіцька Ю.* Теоретичні підходи до функціонування механізмів державної політики сталого розвитку «зеленої» економіки в Україні. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 1(11) URL: [doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1\(11\)-74-91](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-74-91).
36. Лісовий кодекс України № 3853-ХІІ від 21.01.94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
37. *Ліщук Н.В, Востріков В.П.* Теоретико-методологічні засади державного управління сферою природокористування. *Держава і регіони Серія: Державне управління*. 2018. №1(61).С113-118. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2018/22.pdf
38. *Лубінець Д.* Довкілля - мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини й порушує права людини. *LB.ua*. 26.10.2023. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkillya_movchazna_zhertva_viyuni_yak.html

39. Малишко М. І. Екологічне право України: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Юрид. книга», 2001. 389 с.

40. *Мартиненко В.О.* Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища в Україні. - URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/896/pdf>

41. *Матюшенко О. І.* Удосконалення правового механізму державного регулювання в екологічній сфері України. *Демократичне врядування*. 2017. Вип. 20. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2017_20_11.

42. *Миклуш Т.С.* Економічний механізм комплексного природокористування у Карпатському регіоні: методи та інструменти інвестиційного забезпечення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №16. С. 52-60 - URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2018/12.pdf

43. Муравйова С.В. Забезпечення екологічної безпеки: національний та міжнародно-правові підходи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С.258-262 - URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/59.pdf

44. Омаров А. Е. Механізми формування та реалізація державної політики екологічної безпеки України : дис. ... д. держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2019. 421 с.

45. *Панталієнко Т.П.* Принципи права екологічної безпеки як особливий вид екологічних принципів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Київ, 2013. Вип. 182. С. 142–149

46. План заходів із впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1422 - URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/483796__660714 (дата звернення: 01.12.2023)

47. Пономаренко Є. Г., Ломакіна О. С. Економіка природокористування та природоохоронної діяльності: конспект лекцій; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 58 с. - URL: <https://eprints.kname.edu.ua/62006/1/>

48. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній

сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації Про рішення Ради національної безпеки і оборони України Указ Президента України від 23 березня 2021 року №111/2021 - URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112021-37505>(дата звернення: 11.12.2023)

49. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.12.2023)

50. Про звільнення від сплати екологічного податку за 2022 рік підприємств, що розташовані на територіях бойових дій. України №2120. URL:<https://eba.com.ua/ekologichne-zakonodavstvo-v-umovahvoyoennogo-stanu-yak-zberegty-pryrodu-ta-diyalnist-biznesu/> (дата звернення: 06.01.2024)

51. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.12.2023)

52. Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів. Закон України від 20.09.2022 2614-ІХ. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-20#Text> (дата звернення: 06.01.2024)

53. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 15.12.2023).

54. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Постанова Верховної Ради України №188/98-ВР від 05.03.1998 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

55. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення: 14.05.2021). 194. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003

№ 962-IV. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 13.05.2021).

56. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 15.12.2021).

57. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 14.10.20213).

58. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text> (дата звернення: 13.11.2023).

59. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року : проект Закону України (реєстраційний № 9015 від 07.08.2018). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64508 (дата звернення: 10.11.2021).

60. Про управління відходами. Закон України від 26.06.2022 № 2320-IX. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 10.01.2023).

61. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022 - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 13.11.2023).

62. *Прокопенко Л. Л., Тішкова Н. Л.* Система органів державного управління охороною навколишнього середовища в Україні та можливість її адаптації до європейських вимог. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 5 – 6 (7 – 8). С. 41 – 48.

63. Пугач А. М. Функції державного управління у сфері охорони довкілля. Держава та регіони. Серія: Державне управління, 2019 р., № 2 (66) http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2019/23.pdf

64. Резнікова Н. С. Глобальні екологічні проблеми в сучасному світі. Екологічна детермінанта міжнародних економічних відносин: навч. посіб. Київ:

Вістка, 2016. 215 с.

65. Рейтинг країн за рівнем екології (2022). NONNEWS. - URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology>

66. Рогач С. М. Зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. №2. С. 54-58. - URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/26_2_2019ua/12.pdf

67. Романко С. М. Екологічна безпека довкілля та людини: поняття, критерії та окремі превентивні заходи забезпечення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 45. С. 75-84.

68. Росохацька М.О., Марченко О.В., Краус К.М. Краус Н.,М. Концепція «зеленого» бізнесу – данина моді чи виклик часу? *European scientific journal of Economic and Financial innovation* №2(10) 2022 DOI: <http://doi.org/10.32750/2022-0206>

69. Рябець К. А. Екологічне право України: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

70. Самойленко Н. М., Райко Д. В., Аверченко В. І. Організація та управління в природоохоронній діяльності: навч. посіб. Харків : НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. 174 с. - <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b28f6cc0-32d3-41e1-a2fd-2ba60033741a/content>

71. Сергієнко, Л. В., Дзюбенко, О. М., Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*. № 3(89). 2019. С.191– 200. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-191-200](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-191-200)

72. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: посібник/ С. В. Берзіна, І. І. Яреськовська та ін. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.

73. Стратегічний план діяльності внутрішнього аудиту (із змінами) на

2022-2024 роки Державної служби геології та надр України, затверджений Головою Державної служби геології та надр України 07.06.2022. 11 с. URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/strat-plan-zminy-06.2022.pdf> (дата звернення: 13.07.2022)

74. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.12.2021).

75. *Тішкова Н.* Проблемні аспекти державного управління охороною навколишнього середовища в контексті європейської інтеграції України. *Ефективність державного управління.* 2017. Вип. 2 (51). Ч. 1. С. 52–60

76. Хвесик Ю.М. Досвід реалізації організаційно-економічного механізму управління природокористуванням в США. Київ : Регіональна економіка, 2001. №1. С. 140–146.

77. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник. К., 2017. 345с

78. Шевчук Л. М. Екологічні аспекти публічних закупівель в Україні: національне законодавство та стандарти ЄС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 20 с.

79. Шило В.В., Баб'як О.С. Екологічне право : навчальний посібник. Харків : Оригінал, 1997. 103 с.

80. Щодо заснування Європейського агентства з навколишнього середовища та Європейської мережі екологічної інформації та спостереження за навколишнім середовищем : Регламент Ради ЄЕС № 1210/90 від 07.05.1990. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id206470> (дата звернення: 28.08.2022)

81. Яких екологічних наслідків зазнала Україна за час війни окрім збитків від підриву Каховської ГЕС. Офіційний сайт KSE. 24.06.2023. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/yakih-ekologichnih-naslidkiv-zaznala-ukrayina-za-chas-viyni-okrim-zbitkiv-vid-pidrivu-kahovskoyi-ges/#:~:text>

82. *Якушев Д.* Сучасні тенденції державної екологічної політики в Україні

в контексті концепції сталого розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4 (31). С. 92–97.

83. Andersson M. *Change and Continuity in Poland's Environmental Policy*. Stockholm: Springer-Science, 2013. 234 p.

84. Baldwin, D. A. The concept of security. *Review of International Studies*. 1997. №23, 5–26.

85. France: Environmental and climate change law 2020. URL: <https://iclg.com/practice-areas/environment-and-climate-change-laws-and-regulations/france>

86. Greenpeace. URL: <https://www.greenpeace.org/global/> (дата звернення: 03.01.2024).

87. Hoerber T. C. *The origins of energy and environmental policy in Europe: The beginnings of a European environmental conscience*. Routledge, 2012, <https://www.taylorfrancis.com/books/9780203083048>

88. International Maritime Organization. URL: <https://imo.org/es> (дата звернення: 10.01.2024).

89. Malta's sustainable development vision for 2050. Ministry for the environmental, sustainable development and climate change. URL: https://meac.gov.mt/en/Public_Consultations/MSDEC/Documents/Malta's%20Sustainable%20Development%20Vision%20for%202050.pdf

90. Slovakia : Environmental and climate change law 2020. URL: <https://iclg.com/practice-areas/environment-and-climate-change-laws-and-regulations/slovakia>

ДОДАТКИ

до дипломної роботи магістра

на тему: Державне управління у галузі природокористування, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки

студента Ткачова А.Б.

INTERNATIONAL SCIENTIFIC UNITY

CERTIFICATE

of conference participant

it is hereby certified, that

АЛЬБЕРТ ТКАЧОВ

took part in the VI International Scientific and Practical Conference
**«THE ASPECTS OF CONTEMPORARY SCIENTIFIC RESEARCH THAT
ENCOMPASS BOTH THEORETICAL AND PRACTICAL COMPONENTS»**

January 10-12, 2024, Venice, Italy
12 Hours of Participation
(0,4 ECTS credits)

Head of the
organizing committee

Viktoriia Tsiundyk

The Aspects of Contemporary Scientific Research that Encompass Both Theoretical and Practical Components

UDC 01.1

VI International scientific and practical conference «The aspects of contemporary scientific research that encompass both theoretical and practical components» (January 10-12, 2024) Venice, Italy, International Scientific Unity. 2024. 386 p.

The collection of abstracts presents the materials of the participants of the International scientific and practical conference «The aspects of contemporary scientific research that encompass both theoretical and practical components»

Zhytomyr Ivan Franko State University	Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Uman national university of horticulture	Poltava University of Economics and Trade
Kharkiv National Medical University	Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"	National University "Odessa Law Academy"
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine	State Institution "Kandryk Institute of Occupational Health of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"
Dnubovych Ivan Franko State Pedagogical University	Odessa National Medical University
State University "Uzhhorod National University"	Poltava State Medical University
Varyf Stefanyk Precarpathian National University	Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine
Kherson State Agrarian and Economic University	Lviv Polytechnic National University
Prydpavrovska State Academy of Civil Engineering and Architecture	State University of Infrastructure and Technologies
Kyiv National University of Construction and Architecture	Vynnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Belovizian State Medical University	Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
Dnipro State Agrarian and Economic University	Separate Structural Unit of Sanny State University "Konostop Industrial Pedagogical Professional College"
Odessa Polytechnic National University	State Biotechnological University
Borys Grinchenko Kyiv University	V.N. Karazin Kharkiv National University
Classic Private University	"State Higher Education Institution «Pryzovovskiy State Technical University"
Kyiv National Linguistic University	Kherson national technical university
Odessa State Agrarian University	Admiral Mikolayev National University of Shipbuilding
State Tax University	Penitentiary Academy of Ukraine
Odessa National Economic University	Higher Education Institution "Open International University of Human Development "UKRAINE"
University of Customs and Finance	LLC "Technical University "Metinvest Polytechnic"
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"	Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
Kharkiv National University of Radio Electronics	Robert Elvort Economics and Technology Institute
Allied Nobel University	Stepan Grigoryevych National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv
Khmelnytskyi National University	National Academy of Culture and Arts Management
National Aviation University	Yaroslav Mudryi National Law University
Lesya Ukrainka Volyn National University	Ukrainian National Forestry University
Sunny National Agrarian University	Ternopil Volodymyr Iwaschuk National Pedagogical University
Varyf Sava Donatuk National University	Kharkiv State Academy of Design and Arts
Mykolayiv National Agrarian University	O.M. Bekasov National University of Urban Economy in Kharkiv
Ukrainian State University of Science and Technology	
T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Collegium"	
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman	
Chernihiv Polytechnic National University	
Podilia State University	

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

ISU
INTERNATIONAL SCIENTIFIC UNITY

© Authors of theses, 2024
© International Scientific Unity, 2024
Official site: <http://www.isu-conference.com>

CONTENTS

SECTION: ACCOUNTING AND TAXATION

Бабенко Л.В., Козушкова А.О. ФОРМУВАННЯ ВІТРАТ ДЛЯ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ.....	15
Ратушня О.П. ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМЕТРИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ОЦІНКИ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ.....	18
Руденко А.М., Васильєва В.Г. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕХОДУ ЗІ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ЗАГАЛЬНУ.....	20

SECTION: AGRICULTURAL SCIENCES

Заболотний О.І. АКТИВНІСТЬ ФЕРМЕНТІВ КЛАСУ ОКСИДОРЕДУКТАЗ У РОСЛИНАХ КУКУРУДЗИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ РІСТСТИМУЛОВАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ.....	23
Козлова О.П. МОРФОЛОГІЧНІ ТА БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ І РЕПРОДУКЦІЯ ХУРМИ ГІБРИДНОЇ.....	25

SECTION: ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION

Калесніков О.Є., Божко К.В., Маймескул О. ПОТЕНЦІАЛ «МІСЬКИХ ПОРОЖНЕЧ» МІСТА ХАРКІВ, РОЗГЛЯНУТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ URBAN VOIDS.....	29
Харламова Л.В. ХАДСОН ЯРДС – НОВИЙ КВАРТАЛ НЬЮ-ЙОРКА. РЕГЕНЕРАЦІЯ ПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ.....	33

SECTION: ART HISTORY

Панфілова О.Г. НАВЧАЛЬНІ ТА ТВОРЧІ ЗАДАЧІ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ПОРТРЕТУ НАТУРНИКА В ЖИВОПИСІ.....	37
---	----

Скрабіна Ю.Л. ОСОБЛИВОСТІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	316
SECTION: PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION	
Майданик Р.П. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	320
Соколенко Я.В., Харченко Ю.П. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	324
Шевченко Н., Ткачов А. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.....	327
Смельянова Ю. РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	330
Kysil B. ECOLOGICAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES UNDER MARTIAL LAW.....	335
SECTION: TECHNICAL SCIENCES	
Firman Yu.P., Hrushetskyi S.M. IMPROVING ENERGY EFFICIENCY IN THE PRODUCTION OF SPARE PARTS FOR AGRICULTURAL MACHINES USING ADDITIVE 3D PRINTING TECHNOLOGIES: A REVIEW OF UKRAINIAN AUTHORS AND PUBLICATIONS.....	338
Tretiak O. STRENGTH OF TURBOGENERATOR STRUCTURE.....	340
Буратинський А.П. РОЗРАХУНОК ПРОСТОРОВИХ ЗАЛІЗОБЕТОННИХ РАМ З УРАХУВАННЯМ ДЕФОРМАЦІЙНОЇ СХЕМИ ТА ВІБРОПОВЗУЧОСТІ.....	344

Список використаних джерел

1. Загальна теорія здоров'я та здоров'я збереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
2. Реформа децентралізації: веб сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
3. Вергелес К.М., Горохова Л.В., Гаврилук А.О., Жарліська Р.Г., Бабійчук О.Ю., Міщук А.А. Дослідження практичної реалізації системи медичного обслуговування в Україні в умовах децентралізації. Світ медицини та біології. 2019. Випуск № 4 (70)
4. Монастирський Г.Л. Зарубіжні моделі реформування системи менеджменту лікувально-профілактичних установ та можливості їх адаптації в умовах національної економіки. Модернізація менеджменту та публічного управління в системі охорони здоров'я / кол. монографія за науковою ред. д.е.н. Шкільняка М.М., д.е.н. Желок Т.Л. Тернопіль, Крок. 2020. С. 235-247.
5. Проект ЄС «Сприяння реформі вторинної медичної допомоги в Україні». URL: <https://eu-shc.com> HYPERLINK "https://eu-shc.com.ua/"
6. Харченко Ю.П. Категоріальний аспект розвитку інституціоналізму / Ю.П. Харченко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 4 (20). – С. 80–87.
7. Харченко Ю.П. Пріоритетні напрями інституціонального забезпечення регіонального розвитку в умовах війни / Ю.П. Харченко // Економіка, управління та адміністрування. - 2023. - Випуск 1 (103). - С. 20-25.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Шевченко Наталія,
к. держ. упр, доцент

Кафедра публічного управління
та митного адміністрування,
nshevni@gmail.com

Ткачов Альберт,
здобувач вищої освіти магістерського рівня
tkachov0100@i.ua
Університет митної справи та фінансів, Україна

Проблеми стану довкілля, його погіршення, необхідності активізації діяльності стосовно зниження антропогенного навантаження на навколишнє середовище сьогодні є актуальними й обговорюваними на різних щаблях. Власне, важливість питань природоохоронної діяльності залишається незмінною протягом останніх десятиліть.

Усі екологічні проблеми можна поділити на дві групи. Перша об'єднує проблеми, викликані природним ходом змін умов життя – клімату, ґрунтів, водного режиму та інших природних явищ. Другу групу проблем складають наслідки, що виникають в природі в результаті господарської діяльності людини – нерационального використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища. Отже, деградація навколишнього середовища – негативна екстерналія економічної діяльності. Друга група проблем є особливо актуальною, розв'язання їх – предмет державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Забезпечення сталого соціально-економічного поступу України має супроводжуватися створенням безпечного для життєдіяльності вітчизняного суспільства і зокрема кожної людини стану довкілля, спираючись на досконалу природоохоронну діяльність, яка б базувалася на гуманітарних і демократичних ідеях та принципах міжнародного права, вироблених практикою міжнародної спільноти, започаткованої сьогоденням і майбутнім життям на планеті Земля [1, с. 169]. Водночас в умовах активної інтеграції України до європейського правового простору значну роль розпочинають відігравати міжнародні та регіональні (європейські) правові стандарти природоохоронної діяльності, що є результатом глобалізації права, інтенсивних інтеграційних процесів, зокрема в межах Європейського Союзу.

Взаємозалежність основних компонентів довкілля планети зумовлює необхідність об'єднання зусиль окремих держав для розв'язання спільних екологічних проблем (наприклад, глобальне потепління, збереження флори і фауни, усунення наслідків природних катаклізмів тощо). Так, згідно із ст. 71 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ «Україна бере участь у міжнародному співробітництві у галузі охорони навколишнього природного середовища на державному рівні відповідно до законодавства України та міжнародного права, ... здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього природного середовища з іншими державами, а також у рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять в її систему, інших урядових і неурядових міжнародних організацій»[2].

Прикладами стратегічних документів глобального характеру з природоохоронної діяльності, розрахованими на ХХІ ст., є Стокгольмська декларація про навколишнє середовище (1972 р.), Ріо-де-Жанейрська декларація про навколишнє середовище і розвиток (1992 р.), Порядок денний на ХХІ століття, прийняті під час самітів ООН з навколишнього середовища, Декларація тисячоліття ООН, прийнята на 55-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.) та ін. [3] У цих документах напрацьовано зведення принципів і правил коректної поведінки людства в його відношенні до природи.

Україна є підписантом 26 природоохоронних конвенцій та протоколів до них, основними з яких є: Конвенція ООН по боротьбі із засухою; Конвенція з біорізноманіття; Рамочна конвенція з охорони та збалансованого розвитку Карпат; Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що

знаходяться під загрозою вимирання; Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонська конвенція); Конвенція з захисту Чорного моря від забруднення; Європейська ландшафтна конвенція; Конвенція про охорону дикої флори та фауни, а також природного середовища в Європі (Бернська конвенція). Україна співпрацює у сфері природоохоронної діяльності з такими міжнародними організаціями як ООН, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Програма ООН з навколишнього середовища (далі – ЮНЕП), Програма розвитку ООН, Європейського Союзу, Глобальний Екологічний Фонд, Світовий банк та ін. [3]

Чинне вітчизняне законодавство розглядає переважно правові засади: управління в галузі екології; управління і контролю у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища; управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища (екологічне управління) тощо.

Зокрема, ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» має назву «Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища», ст. 11 Кодексу України про надра – «Органи, що здійснюють державне управління у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр», розділ II Водного кодексу України – «Державне управління і контроль у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів», розділ III Лісового кодексу України – «Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин», ст. 8 Гірничого закону України – «Державне регулювання гірничої справи», розділ II Закону України «Про мисливське господарство та полювання» – «Державне регулювання у галузі мисливського господарства та полювання», ст. 6 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» – «Державне управління та регулювання у галузі рибного господарства», розділ II Закону України «Про тваринний світ» – «Державні органи, що здійснюють управління та регулювання у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, та їх повноваження», ст. 6 Закону України «Про рослинний світ» – «Органи, що здійснюють державне управління у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу», ст. 3 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» – «Державне управління в галузі охорони атмосферного повітря», розділ III Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» – «Державне регулювання і вимоги щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», ст. 21 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» – «Державне управління у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки», розділ II Закону України «Про природно-заповідний фонд України» – «Управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду», ст. 7 Закону України «Про екологічну мережу України» – «Організація державного управління у сфері формування, збереження та використання екомережі та ін.

Вивчення, аналіз та узагальнення практики застосування законодавства про охорону навколишнього природного середовища здійснюються у двох напрямках:

складання і затвердження екологічних нормативів природокористування (стосовно надр, ґрунтів, води, повітря, рослинності тощо); складання і затвердження комплексу екологоекономічних показників державного контролю за станом довкілля та діяльністю господарчих структур. Екологічна безпека спрямована на протидію загрозам антропогенного чи природного походження щодо навколишнього природного середовища, людини, суспільства, держави та є компонентом національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев та ін. / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Харків: Право, 2013. 848 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 05.01.2024)
3. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2021 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Natsdopovid-2021-n.pdf>

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Ємельянова Юлія

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Університет митної справи та фінансів
jemeljanova559@gmail.com

В умовах реформування державного управління в Україні та розвитку цифрової економіки особливого значення набуває запровадження цифрових технологій у сферу публічного управління та формування нових державних механізмів електронного урядування. Важливість розвитку електронного урядування, створення відповідної національної політики та стратегій її реалізації є одним із ключових завдань, поставлених урядом, які визначено в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр., Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, Стратегії розвитку інформаційного суспільства, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Концепції розвитку електронного урядування в Україні до 2020 року, Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року, Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року. Ефективний розвиток державних механізмів забезпечення та впровадження електронного урядування в Україні є важливим євроінтеграційним чинником, що сприяє гармонізації взаємодії органів державної влади із суспільством та бізнесом, інститутами

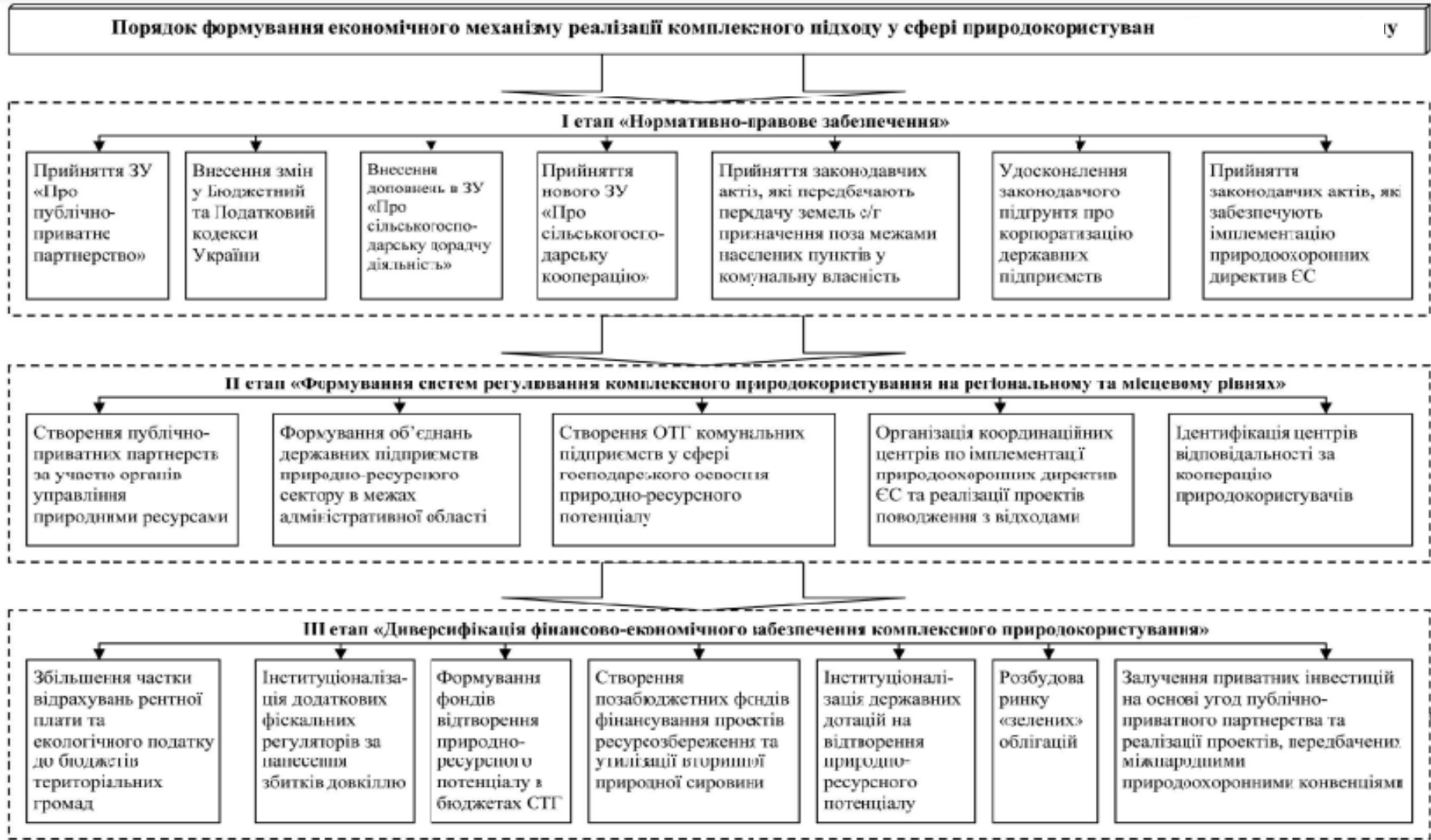

Рис. 1. Порядок формування економічного механізму регулювання комплексного природокористування[42]

ХТО НАЙБІЛЬШЕ СПЛАТИВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДАТКІВ

ТОП-10 ПЛАТНИКІВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ (у січні-жовтні 2021 р.)

